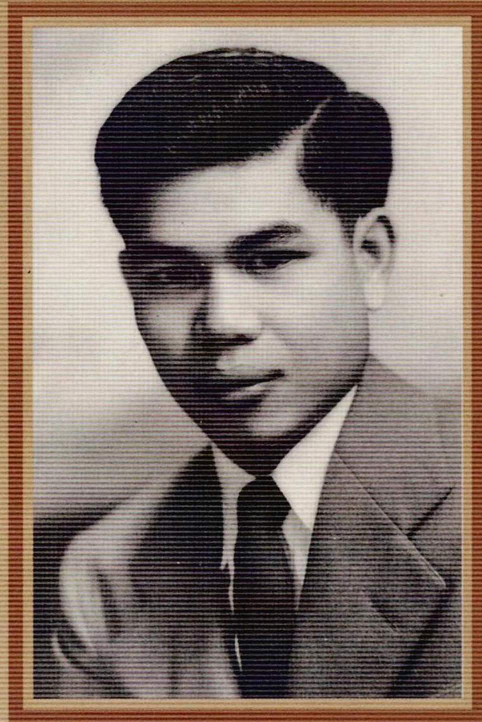

ที่ระลึกวันครบรอบ ๘๐ ปี

จำลอง ศาลิคุปต

๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘

คำนำ

ในโอกาสที่จะมีอายุครบ ๘๐ ปี ผมตั้งใจที่จะเขียนอัตชีวประวัติ และพิมพ์แจกให้ลูกหลานได้ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของบรรพบุรุษของคุณพ่อ คุณแม่เท่าที่ผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟัง รวมถึงความจริงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวผม ตั้งแต่ก่อนผมเกิด ซึ่งมีทั้งทุกข์และสุข ทั้งในยามปกติ และในยามสงครามโลก ครั้งที่ ๒ (หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา) เมื่อประมาณ ๖๐ ปีที่แล้ว ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมานานมาก จนผู้ใหญ่ส่วนมากได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว ส่วนคนรุ่นหลังก็ไม่รู้ว่าสงครามเป็นอย่างไร

อัตชีวประวัติเล่มนี้ ผมขอจบเพียงภาค ๑ เมื่อความใฝ่ฝันของผมเป็นความจริง (เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๒) และตั้งใจที่จะเขียนต่อ เพื่อเก็บไว้เป็นบันทึกความทรงจำ และไม่สัญญาที่จะพิมพ์แจก

บรรพบุรุษของคุณพ่อ

คุณปู่ พระยาเอนกนิธิกรรม์ (เฉย ศาลิคุปต)

บรรพบุรุษของคุณพ่อ

คุณพ่อชื่อ **ร้อยเอก หลวงหาญรอนรบ (เจือ ศาลิคุปต)** เป็นบุตรชายคนเดียวของคุณปู่ มหาเสวกตรี พระยาเอนกนิธิกรรม์ (เฉย ศาลิคุปต) และ คุณย่าบู่ ศาลิคุปต เกิดเมื่อวันอังคาร ที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๔๐

เมื่อคุณทวด (ย่าของคุณพ่อ) ทราบว่าคุณย่าบู่ถึงแก่กรรมหลังการคลอดบุตร และพระยาเอนกนิธิกรรม์ (ซึ่งขณะนั้นเป็นจางวางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมติอมรพันธ์) คงจะไม่สามารถเลี้ยงทารกพึ่งคลอดได้ จึงได้นำไปเลี้ยงที่บ้านคอกควาย (เป็นตำบลหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร)

รายละเอียดเกี่ยวกับคุณทวด (ย่าและปู่ของคุณพ่อ) ผู้ใหญ่ได้เล่าให้ทราบแต่เพียงย่อ ๆ ว่า คุณปู่ทวดชื่อ เขียว และคุณย่าทวดชื่อ อิน มีบุตรชาย ๕ คน บุตรหญิง ๓ คน บุตรชาย ๓ คน ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ต่อมาได้เข้ารับราชการ และได้รับพระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า **"ศาลิคุปต"** เขียนเป็นอักษรโรมันว่า "SALIGUPTA" ตามที่ปรากฏในเอกสารที่ได้รับพระราชทานดังนี้

วชิราวุธ ปร.
ขอให้นามสกุล
พระยาภักดีนฤเบศร์ (แก้ว)
พระประกอบราชวิตร์ (เฉย)
หลวงกสิผลพิบูลย์ (ขำ)
ตามที่ขอมานั้นว่า "ศาลิคุปต"
เขียนเป็นอักษรโรมันว่า "SALIGUPTA"
เป็นมงคลนาม
ขอให้สกุล ศาลิคุปต มีความเจริญรุ่ง
เรืองอยู่ในกรุงสยาม ชั่วกัลปาวสาน

พระที่นั่งอัมพรสถาน
วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

วชิราวุธ ป.ร.

ขอให้นามสกุล

พระภักดีนฤเบศร์ (แก้ว)

พระประกอบราชวิทย์ (เฉย)

หลวงกสิผลพิบูลย์ (ขำ)

ตามที่ขอมานั้นว่า "ศาลิคุปต" เขียน

เป็นอักษรโรมันว่า "SALIGUPTA" นั้น

เป็นมงคลนาม

ขอให้สกุลศาลิคุปตมีความเจริญรุ่ง

เรืองมั่นคงอยู่ในกรุงสยามชั่วกัลปาวสาน

พระที่นั่งอัมพรสถาน

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๕๖

นามสกุลพระราชทานจาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า "ศาลิคุปต"

ลูกชายคนเล็กชื่อ ไข่ คงจะติดคุณทวดมาก ไม่ยอมมากรุงเทพฯ จึงเป็นคนเดียวที่อยู่บ้านคอกควาย บุตรชายอีก ๑ คน และบุตรหญิง ๓ คน ไม่ทราบประวัติรายละเอียด

คุณปู่ของผมทั้ง ๓ ท่านนั้น รับราชการต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พระยาภักดีนฤเบศร์ (แก้ว) พระยาเอนกนิธิกรรม์ (เฉย) และพระยาวิสูตรเกษตรศิลป์ (ขำ)

คุณทวดทั้งสองท่าน คุณปู่ไข่และญาติที่เหลือเป็นครอบครัวชาวนาธรรมดา อยู่ที่บ้านคอกควาย และมีความสุขสบายตามอัตภาพ

ประวัติของคุณพ่อ

คุณพ่อ ร้อยเอก หลวงหาญรอนรบ

ประวัติของคุณพ่อ

ประวัติของคุณพ่อ ส่วนใหญ่ได้จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ คือ คุณย่า (คุณหญิงเทียม ภักดีนฤเบศร์) และ คุณอาเกื้อ ศาลิคุปต (บุตรสาวคนโตของคุณปู่ พระยาภักดีนฤเบศร์ และคุณย่าเทียม) ผมจึงขออนุญาตนำรายละเอียดส่วนหนึ่งที่คุณอาเกื้อ เขียนไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอกหลวงหาญรอนรบ (เจือ ศาลิคุปต) เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๑ ดังต่อไปนี้

"บ้านปากคลองภาษีเจริญ เป็นย่านกลางสำหรับญาติจากคอกควาย สมุทรสาคร พักอาศัยเมื่อมาเรียนหนังสือหรือพักชั่วคราวเมื่อมา "บางกอก" เพราะสมัยนั้นไม่มีรถไฟ ต้องเดินหรือมาเรือตลอดทาง เมื่อย่าอุ้มทารกตัวแดง ๆ มาจากบางกอกมาพักบ้านนี้ ผู้หลักผู้ใหญ่ ตาและยายของดิฉัน ต่างวิตกว่าจะเลี้ยงไม่รอด ย่าซื้อนมกระป๋อง และว่า "จะไปขอนมชาวบ้านเขาเลี้ยงเพิ่มเติมด้วย"

ชาวบ้านในทุ่งคอกควาย มิได้อยู่บ้านชายคาติด ๆ กัน เหมือนบ้านเราชาวกรุง บ้านใกล้เรือนเคียงก็เห็นจะห่างกันราวกิโลเมตรหนึ่ง หรือเห็นกันลิบ ๆ แต่สังคมของเขายังเป็นไทยแท้ อาศัยไหว้วานกันได้ เวลาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ว่างงาน ปู่ก็เปิดโรงเรียนเพิงข้างบ้านสอนหนังสือ ส่วนย่าเป็นช่าง ของคาวของหวาน ใครมีงานเผาศพ แต่งงาน โกนจุก บวชนาค ฯลฯ ที่ไหนก็มาขอให้ช่วยเป็นแม่งาน แถมย่ายังเป็นช่างตัดเสื้อมีฝีมือด้วย ฉะนั้น แม่ลูกอ่อนในทุ่งนั้นจึงยินดีมาส่งนม และช่วยย่าเลี้ยงทารกกำพร้าแม่

ปู่และย่าตั้งชื่อว่า "จำลอง" พอโตขึ้นก็เรียนหนังสือกับปู่ พร้อมกับหลาน ๆ และเด็กชาวบ้าน แต่ปู่สอนเพียงอ่านเขียนเลข (บวก ลบ คูณ หาร) วิชาเท่านี้ไม่พอเสียแล้ว ย่าจึงพาจำลองมาคืนให้พ่อที่บางกอก แล้วคุณพ่อก็ตั้งชื่อให้ใหม่ว่า ***"เจือ"***

เมื่อพี่เจือกลับมาอยู่บ้านคุณพ่อของตนนั้น พี่ป้อมบอกว่าอายุประมาณ ๙ ขวบ คุณพ่อมีภรรยาใหม่ และมีน้องด้วย พี่เจือเรียกปู่ย่า ว่า "พ่อ แม่" แล้ว "พ่อ แม่" ก็รักพี่เจืออย่างสุดสวาท เหมือนลูกของท่านเอง บ้านท้องนามุงจาก เพิงจาก ให้ความอบอุ่นมั่นคง บ้านคุณพ่อสมัยใหม่สองชั้น อยู่ใจกลางพระนคร มีห้องรับแขก เก้าอี้นั่งเล่น ฯลฯ แต่พี่เจือรู้สึกตัวเป็นเหมือนแขกแปลกหน้าเข้ามาขออาศัยอยู่ด้วย ขาดความรักความอบอุ่นที่เคยได้รับ จึงตัดสินใจ

แสดงที่ตั้งบ้านคุณพ่อและบ้านคุณยาย

กลับไปหาปู่ย่า จากบ้านในพระนคร เดินลงเรือข้ามฟากที่ปากคลองสาน แล้วเดินตามทางรถไฟเรื่อยไปจนถึงสถานีคอกควาย กว่าจะถึงบ้านปู่ย่า ก็ต้องเดินทางข้ามทุ่งนาไปอีกลิบลับ เรื่องนี้ย่าชอบเล่าให้หลาน ๆ ฟัง เพราะแสดงว่าพี่เจือมีความมานะ บากบั่น มั่นคง ตั้งแต่เยาว์วัย

ปู่ย่าเห็นว่าจะตามใจพี่เจือ ให้อยู่ท้องนาเลี้ยงควาย โตขึ้นทำนาไม่ได้ ขณะนั้นท่านส่งลูกชายของท่านมาเป็นขุนนางในกรุงเทพฯ แล้วถึง ๓ คน (พระยาภักดีนฤเบศร์ พระยาเอนกนิธิกรรม์ พระยาวิสูตรเกษตรศิลป์) ท่านจึงนำพี่เจือมาฝากคุณพ่อดิฉัน ให้พี่เจือไปเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมวัดนวลนรดิศ

สมัยนั้น เมื่อถึงเวลากินข้าว ผู้ใหญ่วงหนึ่ง เด็กวงหนึ่ง พี่เจือต้องมีน้ำปลาวางข้างตักถ้วยหนึ่งเสมอไป ญาติพี่น้องจึงขนานนามล้อว่า "พ่อจำลอง น้ำปลาหวาน" ผู้ใหญ่เล่าว่า พี่เจือเป็นคนร่าเริงสนุกสนานเป็นที่รักของ ตายาย เมื่อยายเจ็บมาก ลุกไม่ขึ้นแล้ว ยังเป็นห่วงเช้า ๆ เย็น ๆ มักถามเสมอว่า "ใครหาข้าวให้พ่อจำลองกินหรือยัง"

ต่อมาอีกสามสี่ปี พี่เจืออายุราวสิบสี่ปี คุณอาได้พาไปเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบก พี่เจือมักกลับมาบ้านเราวันเสาร์บ่าย ค้างคืนหนึ่ง กลับไปโรงเรียนบ่ายวันอาทิตย์ เครื่องแบบนักเรียนนายร้อยสมัยนั้น สวมเสื้อขาวคล้ายเสื้อราชปะแตน คาดเข็มขัดหนังนอกเสื้อ กางเกงยาวปกเข่า สวมทอปบูต เครื่องแบบนี้เหมือนทหารรัสเซียสมัยพระเจ้าซาร์ แต่งตัวเสร็จ พี่เจือมักเดินไปมาที่นอกชาน เสียงทอปบูตกระทบพื้นเตือนให้คุณแม่ให้ออกจากครัว แล้วพี่เจือพูดว่า "คุณป้าครับ ขออัฐผมสองบาท"

พี่เจือสำเร็จเป็นนายทหาร ปี พ.ศ. ๒๔๖๒ แล้วอีกไม่นาน คุณลุงพระรามสิทธิ์ (ฟื้น เสรีบุตร) มาที่บ้านเล่าว่า คุณอา (เจ้าคุณเอนกฯ) วานไปเมืองกำแพงเพชร ขอคุณฉลวย ทองอุไทย บุตรีพระและนางอินทร์ประสิทธิศร ให้พี่เจือ และสมรสในปี พ.ศ. ๒๔๖๓

เราพวกเด็ก ๆ ต่างคนต่างเติบโตขึ้น ต่างมีหน้าที่การงานทำ ก็เลยเหินห่างกันไป นาน ๆ จึงจะพบกันครั้งหนึ่ง แต่พี่เจือคงเป็นลูกชายคนเล็กของย่า ไม่ว่าจะอยู่เมืองไหน ย่าอายุ ๘๐ กว่าปีแล้ว ก็ยังตามไปเยี่ยมเยียน ค้างอยู่ด้วยหลาย ๆ วัน ย่ามักบอกข่าวเราว่า ครอบครัวพี่เจือเป็นอย่างไรบ้าง เมื่อย่าตาย พี่เจือไปทำบุญเจ็ดวันเท่านั้น ไม่ได้เผาศพ ซึ่งพี่เจือเสียใจมาก ทั้งนี้เนื่องด้วยเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

คุณฉลวยเล่าว่า พี่เจือลงมากรุงเทพฯ ซื้อของสำหรับสโมสรนายทหาร แล้วกลับไปสระบุรีโดยรถไฟเที่ยวสุดท้าย ไม่ได้เข้าบ้าน ทางบ้านไม่รู้เรื่องราวอะไรเลย ต่อมาเมื่อฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลถอยทัพ หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า "ร้อยเอกหลวงหาญรอนรบ นำทหาร ๔๐๐ คน เข้าสวามิภักดิ์ต่อกองทัพรัฐบาลที่โคราช แล้วศาลทหารก็ตัดสินจำคุกหลวงหาญรอนรบ ๑๒ ปี ถูกถอดยศบรรดาศักดิ์ ต่อมามีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษ ให้กลับคืนมียศ บรรดาศักดิ์ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตามที่เคยได้รับพระราชทานอยู่แต่ก่อน ให้เป็นนายทหารนอกราชการ รับบำนาญตั้งแต่ ๙ ตุลาคม ๒๔๘๙

พี่เจืออยู่บางขวาง ๔ ปี ก็ได้ปล่อยออกมา เข้ารับราชการในกรมรถไฟหลวง ประมาณปีครึ่ง แล้วโอนมารับราชการในกองส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้เรียบเรียงตำราการทอผ้า รวม ๓ เล่ม เพื่อเป็นคู่มือช่วยเหลือผู้รับการอบรม สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผ้าซิ่นไหมยกดอกเงินทอง ซึ่งเป็นอาภรณ์พัสตราของสตรีชั้นสูงบางท่านสมัยนั้น หลวงหาญรอนรบก็คิดแบบให้

หลวงหาญรอนรบรับราชการอยู่จนครบเกษียณอายุใน พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้วพออายุเข้าวัยชรา ก็เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะ ถึงแก่กรรมวันพฤหัสที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๑๑ อายุ ๗๑ ปี"

บรรพบุรุษของคุณแม่

คุณตา และ คุณยาย ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๗
คุณตา พระอินทร์ประสิทธิศร (เชื้อ ทองอุไทย)
คุณยาย นางอินทร์ประสิทธิศร (เจริญ ทองอุไทย)

บรรพบุรุษของคุณแม่

คุณแม่ชื่อ ฉลวย ทองอุไทย เป็นบุตรีคนที่สองของคุณตา พระอินทร์ประสิทธิศร (เชื้อ ทองอุไทย) และคุณยาย นางอินทร์ประสิทธิศร (เจริญ) เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๙

คุณตา พระอินทร์ประสิทธิศร เป็นบุตรคนที่สี่ของ คุณทวด หลวงภูมิเมือง (นวม) และคุณทวดภู่ รัตนวราหะ เกิดเมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๒๐ ที่อำเภอเมืองอุทัยธานี มณฑลนครสวรรค์ คุณตา รับราชการครั้งแรกที่จังหวัดอุทัยธานี ต่อมาได้ย้ายไปเป็นเลขานุการมณฑลนครสวรรค์ นายอำเภอเมืองสุพรรณบุรี นายอำเภอเมืองนครปฐม (ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงเจติรัฐธำรง) เป็นนายอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง นายอำเภออินทร์บุรี (ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระอินทร์ประสิทธิศร) นายอำเภอพระพุทธบาท และปลัดจังหวัดสระบุรี และครั้งสุดท้ายได้ย้ายไปเป็นปลัดมณฑลอุบลราชธานี ได้ประมาณ ๔ เดือน ก็ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ มีอายุเพียง ๓๗ ปี

หลวงภูมิเมือง (นวม) และคุณภู่ มีบุตร ธิดา ที่เมืองอุทัยธานี ๕ คน คือ

๑. ชาย ชื่อ ชุ่ม ต่อมาได้เป็นหลวงวิเศษภักดี

๒. หญิง ชื่อ ต่วน

๓. หญิง ชื่อ ถนอม

๔. ชาย ชื่อ เชื้อ ต่อมาได้เป็นพระอินทร์ประสิทธิศร

๕. หญิง ชื่อ กุหลาบ

คุณยายเจริญ (นางอินทร์ประสิทธิศร) เป็นบุตรีคนเดียวของ พระวรลักษณ์บุราภิรมย์ (วร ไกรลักษณ์) เจ้าเมืองขาณุ (ปัจจุบันเป็นอำเภอขาณุวรลักษณ์บุรี) จังหวัดกำแพงเพชร และคุณทวดน้อย ซึ่งมีเชื้อสายมาจากจังหวัดปัตตานี

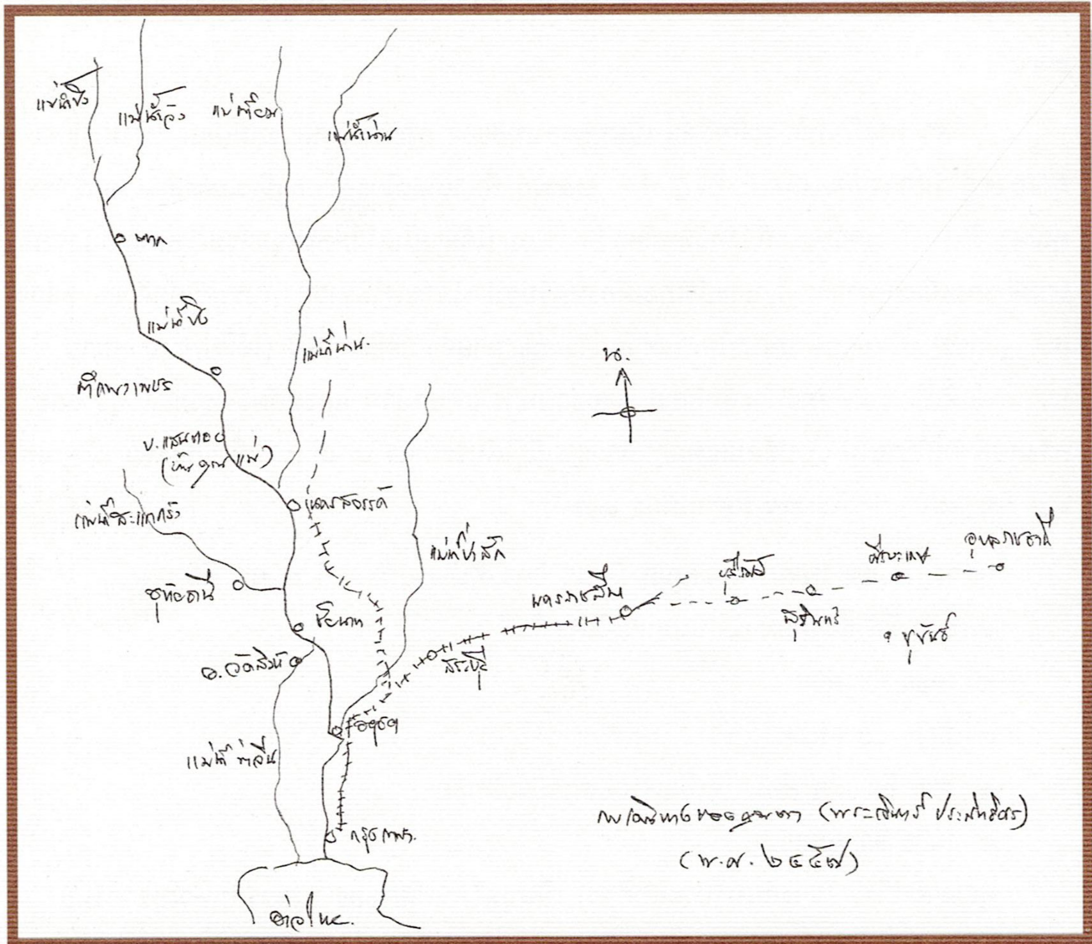
คุณตาและคุณยาย มีบุตรธิดา ๔ คน คือ

๑. ชาย ชื่อ ทองอยู่ ต่อมาได้เป็นหลวงวิจารณ์ราชสฤชณ์

๒. หญิง ชื่อ ฉลวย

๓. ชาย ชื่อ เฉลียว

๔. ชาย ชื่อ เฉลิม (แดง)

แผนที่การเดินทางของคุณตา (พระอินทร์ประสิทธิศร)

รูปถ่ายเมื่ออายุ ๕ ขวบ คุณแม่นั่งอยู่ทางด้านซ้ายของคุณยาย
ถ่ายที่บ้านพักนายอำเภอ พระพุทธบาท จ. สระบุรี

หลังจากที่คุณตาถึงแก่กรรมแล้ว คุณยายจึงได้พาลูก ๆ กลับไปอยู่ที่บ้านแสนตอ อำเภอขาณุ จังหวัดกำแพงเพชร ขณะนั้น คุณแม่อายุเพียง ๘ ขวบ พี่ชายคนโตอายุ ๑๒ ขวบ ได้รับความช่วยเหลือจากเสด็จในกรม และพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อธิราช ให้ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลบางขวาง จังหวัดนนทบุรี โรงเรียนราชวิทยาลัยเป็นโรงเรียนกินนอน (Public School) ที่ดีที่สุดในสมัยนั้น คุณแม่และน้องชาย ๒ คน อายุ ๔ ขวบ และ ๒ ขวบ เมื่อกลับมาอยู่ที่บ้านแสนตอ ก็ต้องเรียนที่โรงเรียนวัดน้อยวรลักษณ์ที่คุณยายทวด (น้อย) เป็นผู้สร้าง

คุณตาทวด (พระวรลักษณ์บุราภิรมย์) ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๒

คุณแม่แต่งงานกับคุณพ่อเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ และได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านพักนายทหาร ในกองพันทหารม้าที่บางซื่อ หลังจากนั้น น้องชายทั้งสองคนก็ตามลงมาพักอยู่กับคุณแม่ที่บ้านพักแห่งนี้ด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ คุณยายทวด (น้อย) ก็ถึงแก่กรรม จึงเหลือคุณยาย (เจริญ) อยู่เพียงคนเดียวที่บ้านแสนตอ เนื่องจากคุณยาย (เจริญ) โสตพิการ (เป็นไข้หลังจากการคลอดบุตร) ฟังเสียงพูดไม่ได้ยินเลย ต้องสังเกตจากปาก และภาษามือของคนพูด หรือการเขียนหนังสือบอก การเดินทางลงมาเยี่ยมลูก ๆ ที่กรุงเทพฯ ก็ลำบาก ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ท่านจึงตัดสินใจทิ้งสมบัติทั้งหมด คือ บ้านเรือน ที่ดิน ฯลฯ ให้ญาติห่าง ๆ และอพยพจากบ้านแสนตอ ล่องเรือลงมากรุงเทพฯ และปลูกบ้านที่ตรอกพุด ถนนบรรทัดทอง (เป็นที่ดินเช่าของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย)

ประวัติของคุณแม่

คุณแม่ ฉลวย ศาลิคุปต

ประวัติของคุณแม่

คุณแม่เคยเล่าให้ฟังว่าในสมัยที่คุณตาทวดยังเป็นเจ้าเมืองขาณุ นั้น บ้านที่แสนตอ กิ่งอำเภอขาณุ อยู่ริมแม่น้ำปิง มีบริเวณพื้นที่กว้างขวางมาก มีต้นไม้ใหญ่และผลไม้หลายชนิด และมีสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ รวมถึง ช้าง ม้า วัว และควาย ตลอดจนข้าทาสบริวารจำนวนมาก

จากหนังสืออัตชีวประวัติ ของคุณน้าเฉลียว ทองอุไทย (น้องชายของคุณแม่) ซึ่งได้พิมพ์แจกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ (ขณะที่มีอายุได้ ๙๐ ปี) ได้เล่าถึงชีวิตที่บ้านแสนตอว่ามีเนื้อที่ประมาณ ๒๐ ไร่ บ้านแสนตอนั้น ขณะนี้เป็นกิ่งอำเภอแสนตอ เดิมเป็นเมืองขาณุ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เดิมจะเป็นหัวเมืองตรีหรือโทไม่ทราบแน่ ขึ้นกับเมืองกำแพงเพชร คุณทวด (พระวรลักษณ์บุราภิรมย์) เคยเป็นเจ้าเมืองขาณุ สมัยนั้นไม่มีเงินเดือน เจ้าเมืองมีอำนาจเก็บของป่า เช่นน้ำผึ้งหรืออื่น ๆ ขาย เลี้ยงควายไว้เป็นฝูง ๆ ขณะนั้นยังไม่มีการเลิกทาส จึงใช้ทาสทำนาและอื่น ๆ มีช้างทำไม้ด้วย เมื่อคุณทวดพ้นตำแหน่งเจ้าเมืองแล้ว ก็ไม่มีบำนาญ

บ้านแสนตอมีวัดอยู่ ๒ แห่ง เรียกกันตามภาษาชาวบ้านว่า วัดเหนือและวัดใต้ วัดใต้มีชื่อเต็มว่า ***"วัดสว่างอารมย์"*** ส่วนวัดเหนือชื่อ ***"วัดน้อยวรลักษณ์"*** ตามชื่อของผู้สร้างคือ คุณยายทวดน้อย (ภรรยาของพระวรลักษณ์บุราภิรมย์)

เนื่องจากคุณตา พระอินทร์ประสิทธิศร รับราชการเป็นนายอำเภอ คุณยายและลูก ๆ จึงติดตามไปตามจังหวัดต่าง ๆ ด้วย (คุณทวดทั้งสองท่านคงอยู่ที่บ้านแสนตอ)

เมื่อคุณตาถึงแก่กรรมด้วยไข้ป่า เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ที่จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อท่านอายุได้ ๓๗ ปี ภายหลังจากที่ย้ายจากปลัดจังหวัดสระบุรี มาเป็นปลัดมณฑลอุบลราชธานี ประจำจังหวัดขุขันธ์ (ปัจจุบันเป็นอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ) ได้เพียง ๔ เดือน ขณะนั้นคุณแม่อายุได้เพียง ๘ ขวบ และน้าแดง (เฉลิม) อายุได้ ๒ ขวบ อยู่กับคุณยายที่ขุขันธ์

เมื่อทางคุณตาทวดและคุณยายทวด ได้รับโทรเลขจากคุณยาย จึงได้ลงไปกรุงเทพฯ และเข้าเฝ้าสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นเจ้านายโดยตรงเพราะได้

ถวายตัวเป็นมหาดเล็กไว้ตั้งแต่ต้น เสด็จในกรมฯ รับสั่งว่าจะโทรเลขให้เขาจัดการพระราชทานเพลิงศพให้ แล้วให้ส่งครอบครัวกลับกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นการเดินทางลำบากมาก เพราะไปได้สะดวกแค่จังหวัดนครราชสีมา (โดยทางรถไฟ) ต่อจากนั้นต้องเดินทางด้วยเกวียนเทียมโค แต่คุณตาทวด คุณยายทวด คุณลุงทองอยู่ และคุณน้าเฉลียว ก็เดินทางไปขุขันธ์ ใช้เวลาเดินทางถึง ๑๔ วัน

การศึกษาที่แสนตอนั้น เท่าที่ทราบจากบันทึกอัตชีวประวัติของคุณน้าเฉลียว ได้เขียนไว้ว่า *โรงเรียนวัดน้อยวรลักษณ์ใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียน และหยุดเรียนในวันพระ บนศาลา นักเรียนต้องนั่งกับพื้น ใครได้อยู่ติดเสาก็สบายหน่อยเพราะมีที่พิงหลัง มีม้าตัวเล็ก ๆ สำหรับวางเขียนหนังสือ นักเรียนต้องหิ้วม้านี้มาโรงเรียน และหิ้วกลับบ้านทุกวันพร้อมกับหนังสือเรียน กระดานชนวน และขวดใส่น้ำสำหรับลบกระดานชนวน มีครูเพียงคนเดียว สอนตั้งแต่ประถมปีที่ ๑ ถึงประถมปีที่ ๓*

ในปีพ.ศ. ๒๔๖๒ ขณะที่คุณน้าเฉลียวกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ ๓ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน (ในสมัยนั้นไม่มีชั้นประถมปีที่ ๔ เมื่อจบชั้นประถมปีที่ ๓ แล้วก็ขึ้นชั้นมัธยมปีที่ ๑) ก็ได้ลงมากรุงเทพฯ พักอยู่กับพี่ชายคนโต (คุณลุงทองอยู่) ที่บ้านเจ้าคุณนิกรฯ (ซึ่งอยู่ที่นางเลิ้ง) ครั้งแรกตั้งใจสมัครเข้าเรียนในชั้นประถมปีที่ ๓ ที่โรงเรียนวัดโสมนัสวิหาร ซึ่งอยู่ใกล้บ้านพัก และมีจุดหมายเข้ามัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย แต่บังเอิญที่ขณะนั้น พี่ชายซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๘ ของโรงเรียนสวนกุหลาบ (ขณะนั้นสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนราชวิทยาลัยแล้ว แต่มาเรียนชั้น ม.๘ ใหม่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เพื่อเข้าชิงทุนเล่าเรียนหลวง ไปศึกษาต่อต่างประเทศ) มีเพื่อนร่วมทีมฟุตบอล ซึ่งทำหน้าที่เป็นครูสอนชั้นมัธยมปีที่ ๑ข ของโรงเรียนสวนกุหลาบ จึงได้ติดต่อขออนุมัติอาจารย์ผู้ปกครอง ขอให้คุณน้าเฉลียวได้เข้าเรียนทดลองในชั้นมัธยมปีที่ ๑ และต่อมา คุณน้าเฉลียวก็ได้เข้าเรียนในโรงเรียนสวนกุหลาบจนจบมัธยมปีที่ ๘ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ คุณน้าเฉลียวได้เข้าเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๘ ซ้ำชั้นอีกปีหนึ่ง และสอบไล่ได้เป็นที่ ๑ ของประเทศ จึงได้รับทุนเล่าเรียนหลวง (King's Scholarship) และได้เดินทางไปศึกษาวิชาวิศวกรรมโยธา ที่ประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑

เมื่อคุณยายพาคุณแม่และน้อง ๆ ของคุณแม่กลับมาอยู่ที่บ้านแสนตอแล้ว คุณแม่และน้องชายทั้งสองคนก็ต้องเรียนที่โรงเรียนวัดน้อยวรลักษณ์ แต่คุณแม่และคุณน้าเฉลียวก็ได้มีโอกาสมากรุงเทพฯ หลายครั้งพร้อมคุณยาย เพื่อเยี่ยมพี่ชายคนโตที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ คุณแม่เล่าว่า ท่านเคยไปพักที่วังพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อธิราช ที่ตำบลบางจาก หลายครั้ง เนื่องจากคุณยายคุ้นเคยกับหม่อมของพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์ฯ หม่อมท่านสืบสายมาทางคุณยายทวด (น้อย) ที่มาจากปัตตานี

คุณน้าเฉลียวได้บันทึกไว้ในหนังสือว่า *"ครั้งหนึ่งที่ได้ลงมากรุงเทพฯ กับคุณแม่ ได้ไปเที่ยวงานภูเขาทองกับพี่ชายและเพื่อนของพี่ชายอีกสองคน คนหนึ่งเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก อีกคนหนึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนข้าราชการพลเรือน**

*เมื่อกลับไปบ้านแสนตอแล้ว นักเรียนนายร้อยผู้นั้นได้ติดตามไปเยี่ยมถึงบ้านแสนตอ ได้พบคุณยาย คุณแม่ และพี่สาว ในเวลาต่อมา นักเรียนนายร้อยผู้นั้นได้รับยศนายร้อยตรีแล้ว ได้ขอให้บิดาแต่งผู้ใหญ่** ไปสู่ขอพี่สาวกับคุณแม่ และได้แต่งงานกันที่กรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓"*

**นักเรียนโรงเรียนข้าราชการพลเรือนคือ หลวงวิบูลวนกิจ (โค้ ธรรมบุตร) อดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กรมป่าไม้ อดีตผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์*

***ผู้ใหญ่ท่านนั้นคือ พระรามสิทธิ (พื้น เสรีบุตร)*

อัตชีวประวัติ

(๑) ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๗๖

ครอบครัว มีคุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ และลูก ๆ

(๑) ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๗๖

เมื่อผมจำความได้นั้น ผมน่าจะมีอายุประมาณ ๕ ขวบ และมีความทรงจำที่ผมระลึกถึงความหลังได้จนถึงทุกวันนี้อยู่หลายเรื่อง

ครั้งหนึ่งที่จังหวัดสระบุรี ขณะนั้นคุณพ่อเป็นผู้บังคับกองร้อย **(ร้อยเอก หลวงหาญรอนรบ)** และมีบ้านพักอยู่ในกองพันทหารม้า ผมจำได้ว่าผมได้เคยขับรถยนต์คันเล็ก ๆ ที่ใช้เท้าถีบ ที่สนามเทนนิสพร้อมกับน้องชาย จาริก ศาลิคุปต (น้อย) อายุประมาณ ๒ ขวบ ถีบจักรยานสามล้อ และที่จังหวัดสระบุรีเช่นกัน ผมได้ไปเที่ยวพระพุทธฉาย พร้อมกับคุณพ่อ คุณแม่ พี่ชาย (จำลักษณ์ ศาลิคุปต) โดยทุกคนขี่ม้าไป ส่วนผมนั่งบนหลังม้าไปกับพลทหาร

คุณแม่เคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อแต่งงานกับคุณพ่อในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็ได้ย้ายเข้าไปอยู่บ้านพักนายทหารในกองพันทหารม้าที่บางซื่อ (บางกระบือ) และต่อมาก็ได้ย้ายไปอยู่ต่างจังหวัด เช่น กาญจนบุรี และสระบุรี ฯลฯ และมีบ้านที่คุณปู่ (พระยาเอนกนิธิกรรม์) ปลูกให้ในบริเวณเดียวกันกับบ้านคุณปู่ ที่ซอยก๊อตเช่ ถนนพระราม ๔ ตำบลศาลาแดง (เวลานี้เรียกว่า ซอยศาลาแดง ๑ เชื่อมกับซอยศาลาแดง ถนนสีลม)

บริเวณบ้านคุณปู่กว้างขวาง มีเนื้อที่ประมาณ ๕ ไร่ ด้านหลังและด้านข้างขุดเป็นคูน้ำ บ้านคุณปู่อยู่ตรงกลาง เป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ชั้นเดียว แต่ชั้นล่าง (ใต้ถุน) สูง อยู่กับภรรยาคนใหม่ (คุณหญิงจู) ทางด้านซ้ายเป็นบ้านของคุณพ่อ เป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น ทาสีเขียวอ่อน ตั้งอยู่ริมคูน้ำ ซึ่งเด็ก ๆ ชอบลงไปว่ายน้ำ ทางด้านหน้าบ้านคุณปู่ ทางด้านซ้ายเป็นบ้านลูกสาวคนโตและสามี (คุณละออ ภรรยาพระอุดมพิทยภูมิพิจารณ์) ทางด้านขวา เป็นบ้านลูกสาวคนเล็กและสามี (คุณอ่อง ภรรยาคุณมงคล เนาวจำเนียร) ส่วนลูกชายคนสุดท้อง (คุณป๋ว ศาลิคุปต) ยังคงเรียนหนังสือ อยู่บ้านเดียวกับคุณปู่ (ภายหลังไปเรียนต่อที่ประเทศญี่ปุ่น) และมีบ้านภรรยาคนที่ ๒ อยู่กับลูก ๆ ทางด้านหลังบ้าน (ภรรยาชื่อ คุณเชื้อ มีลูกชายคนโต ชื่อ คุณฉันท์ และลูกสาว ๒

คน ชื่อ คุณเอื้อน และคุณโป๊ะ)

ในสมัยนั้น บริเวณบ้านคุณปู่นั้นถือว่าเป็นนอกเมืองเพราะบริเวณรอบ ๆ ยังเป็นทุ่งนา และคงมีราคาถูก คุณปู่จึงซื้อที่ดินได้กว้างขวาง

ซอยก๊อตเช่ เป็นถนนโรยกรวด แยกจากถนนพระราม ๔ ที่หน้าสวนลุมพินี จากถนนพระราม ๔ (ซึ่งขณะนั้นเป็นถนนลาดยาง กว้างประมาณ ๖ เมตร) ต้องข้ามทางรถราง (สายวิทยุ - ศาลาแดง - สะพานเหลือง - หัวลำโพง - พาหุรัด - บางลำภู ไปสิ้นสุดที่ท่าเขียวไข่กาบางกระบือ) ข้ามทางรถไฟฟ้าสายปากน้ำ (หัวลำโพง - คลองเตย- พระโขนง - ปากน้ำสมุทรปราการ) ข้ามคลองหัวลำโพง (เป็นสะพานไม้)

ผมจำได้ว่า จากสะพานไม้ไปตามซอยก๊อตเช่ ทั้งสองข้างทางเป็นท้องนา ผมเคยติดตามคุณพ่อมานั่งดูคุณพ่อเล่นว่าวจุฬาตัวใหญ่ ต้องใช้ป่านเส้นใหญ่ เด็กตัวเล็ก ๆ อายุ ๕ หรือ ๖ ขวบอย่างผมเล่นไม่ได้

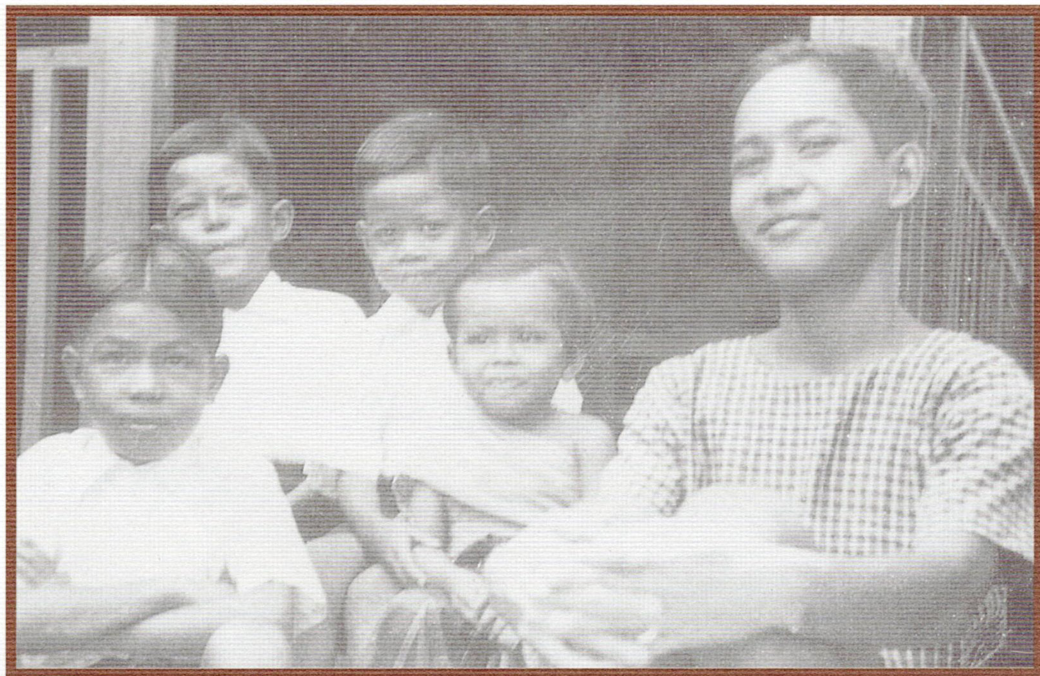
ผมจำได้ว่า ผมหัดว่ายน้ำโดยการใช้ลูกมะพร้าวแห้ง ๒ ลูก ช่วยพยุงตัว และหัดโผไปเกาะหลักไม้ที่ปักอยู่กลางคูน้ำ

วันหนึ่ง อาปัวเดินมาคุยกับคุณพ่อที่สนามหญ้าข้างบ้าน และข้างคูน้ำที่พวกเด็ก ๆ กำลังเล่นน้ำกันอยู่ ไม่ทราบว่าผมนึกอย่างไร เข้าใจว่าคงตั้งใจจะหลอกพวกเด็ก ๆ ด้วยกัน เพราะอยู่ ๆ ก็ทำเป็นจมน้ำ และร้องให้คนช่วย พออาปัวได้ยินก็วิ่งมาที่ริมคู และกระโดดลงไปคว้าตัวผมขึ้นมาจากน้ำทันที ครั้งนี้น่าจะเป็นครั้งแรกและครั้งเดียวที่ผมโดนคุณพ่อใช้ไม้เรียวตี ๒ ที และไม่คิดเล่นพิเรนทร์เช่นนี้อีกเลย

ผมเคยตามคุณพ่อนั่งรถไฟสายวงเวียนใหญ่ - สมุทรสาคร ไปเยี่ยมคุณทวดที่บ้านคอกควาย และนอนค้างคืนในโรงนาของปู่ไข่ ทั้ง ๆ ที่นอนไม่ค่อยสบาย แต่คุณพ่อก็รู้สึกมีความสุขและไปบ่อย ผมคิดว่าเป็นเพราะคุณพ่อมีความผูกพันกับอดีตที่เคยมาพักอยู่กับคุณทวดที่บ้านคอกควาย เมื่อยังเป็นเด็ก และพักอยู่หลายปี

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ โดยกลุ่มนายทหารและพลเรือน ซึ่งเรียกตัวเองว่า ***"คณะราษฎร์"*** นั้น ผมก็ยังคงอยู่ที่บ้านศาลาแดง พร้อมคุณพ่อคุณแม่ ซึ่งตอนนั้นมีบุตรธิดา ๖ คน คือ

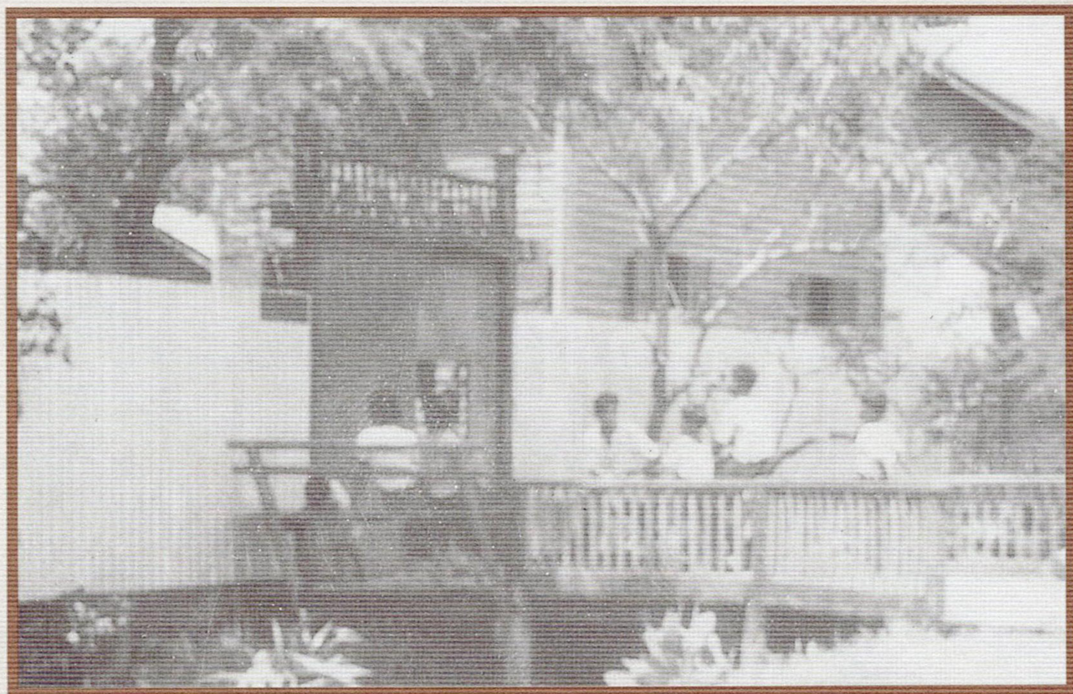
คนที่ ๑ ชาย ชื่อ จำลักษณ์
คนที่ ๒ หญิง ชื่อ จำนงค์ (ตุ๋ย)
คนที่ ๓ ชาย ชื่อ จำลอง (เต่ง)
คนที่ ๔ ชาย ชื่อ จาริก (น้อย)
คนที่ ๕ ชาย ชื่อ จำรูญ (ตุ๊)
คนที่ ๖ หญิง ชื่อ เจริญศรี (แต๋ว)

รูปพี่น้อง

หลังจากที่คณะราษฎร์ได้มีอำนาจปกครองประเทศระบอบประชาธิปไตยได้ระยะหนึ่ง ก็มีการขัดแย้งเกิดขึ้นในกลุ่มผู้ก่อการด้วยกัน ความวุ่นวายทางด้านการเมือง และการแก่งแย่งกันมีอำนาจในการปกครอง มีผลกระทบกระเทือนถึงครอบครัวของเราด้วย ดังจะได้กล่าวต่อไป

(๒) ปี พ.ศ. ๒๔๗๖

บ้านตรอกพุด ถนนบรรทัดทอง

(๒) ปี พ.ศ. ๒๔๗๖

เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ มีความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงที่สุด โดยพลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช ได้เป็นหัวหน้าคณะนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ที่โคราช (นครราชสีมา) ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลหลายประการ เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ ก็รวบรวมกำลังทหารหัวเมือง รวมทั้งกองพันทหารม้า ที่คุณพ่อรับราชการประจำอยู่ที่จังหวัดสระบุรี เข้ามากรุงเทพฯ (ขณะนั้นเข้ามาได้ทางเดียวคือ มาตามทางรถไฟเท่านั้น)

ผมจำได้ว่าคืนวันหนึ่ง คุณแม่ได้พาลูกสาวคนเล็ก (เจริญศรี) มาหาคุณยายที่บ้านตรอกพุด ถนนบรรทัดทอง (ขณะนั้น ผมและพวกพี่ ๆ ได้เข้ามาเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียล) พร้อมกับเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

คุณพ่อเป็นผู้บังคับกองร้อยอยู่ในกองพันทหารม้าสระบุรี เมื่อกองทัพ "บวรเดช" แพ้ นายทหารหัวเมืองจึงกลายเป็นนักโทษการเมือง และถูกศาลทหารสั่งจำคุกทุกคน คุณพ่อต้องรับกรรมจากการปฏิบัติการตามหน้าที่ (ทหารทุกคนจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา) โดยความผิดที่ไม่ได้เป็นผู้ก่อ ต้องโทษจำคุก ๑๒ ปี

หลังจากนั้น คุณแม่ก็ต้องย้ายออกจากบ้านพักในกรมทหาร มาอาศัยอยู่กับคุณยาย เพราะต้องรับภาระเลี้ยงดูลูก ๆ ทั้ง ๖ คน คนสุดท้องอายุเพียง ๑ ขวบ เพียงผู้เดียว

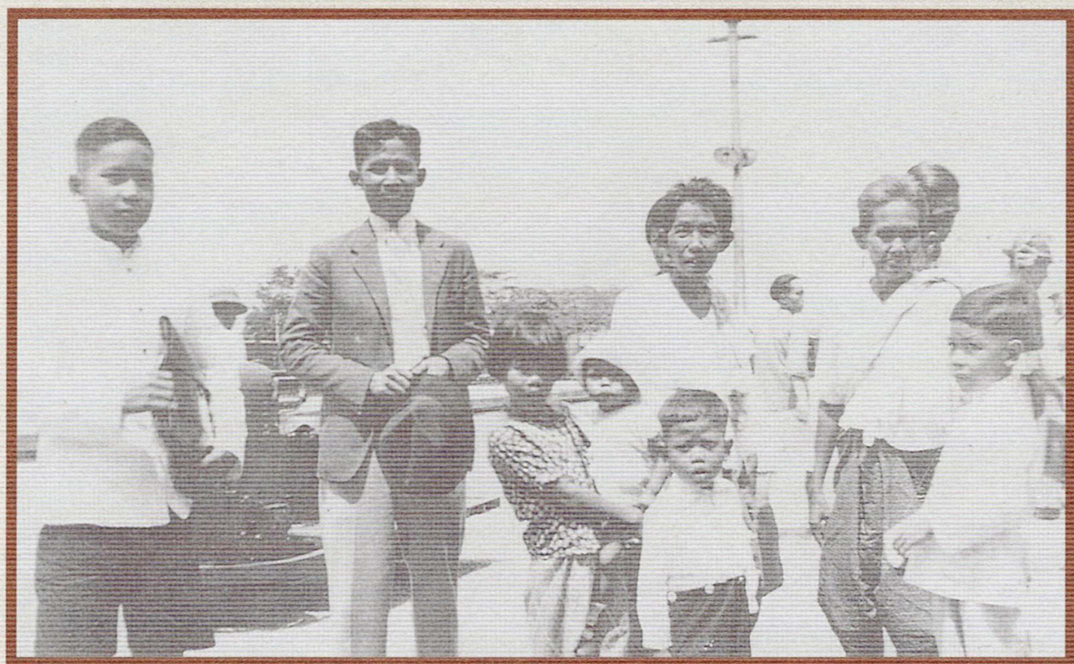
เนื่องจากคุณพ่อต้องถูกจองจำที่เรือนจำมหันตโทษ ที่บางขวาง จังหวัดนนทบุรี จึงไม่สามารถไปงานฌาปณกิจคุณย่าทวดที่บ้านคอกควายได้ แต่คุณแม่ได้ไปงานนี้ และได้ให้ผมบวชเณรหน้าไฟ เพื่อทดแทนพระคุณให้ท่านแทนคุณพ่อ นับเป็นการบวชเณรครั้งแรกของผมเมื่ออายุประมาณ ๘ ขวบ เมื่องานเสร็จตอนเย็น ผมก็สึกและกลับกรุงเทพฯ พร้อมคุณแม่ (ผมสงสัยภายหลังว่าทำไมจึงไม่ให้พี่ลักษณ์ ซึ่งเป็นลูกคนโต อายุ ๑๒ ขวบ บวช)

ผมเคยติดตามคุณแม่นั่งรถรางจากสะพานเหลืองไปถึงบางกระบือ (ท่าเขียวไข่กา)และนั่งเรือยนต์จากท่าน้ำไปบางขวาง แวะเยี่ยมคุณพ่อ และเอาของกินใส่ปิ่นโตไปให้ นาน ๆ คุณพ่อจึงจะได้รับประทานอาหารดี ๆ สักครั้ง

ความจำเป็นในการครองชีพ เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวต้องถูกจำคุกและไม่มีรายได้มาเลี้ยงดูลูก ๆ ทั้ง ๖ คน ทำให้คุณแม่ต้องขายบ้านที่ศาลาแดงและทรัพย์สินส่วนตัว และช่วยคุณยายทำขนมส่งขายที่ตลาด เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และการศึกษาของลูก ๆ อีกทางหนึ่งด้วย

คุณแม่ได้นำเงินส่วนหนึ่งมาปลูกบ้านไม้ ๒ ชั้นทางด้านหน้าบ้านของคุณยาย เพื่อแยกมาอยู่กับลูก ๆ ค่าก่อสร้างในสมัยนั้นประมาณ ๘๐๐ บาท (เงินเดือนของคุณพ่อที่เคยได้รับในขณะนั้น เดือนละ ๑๕๐ บาท)

(๓) ก่อน ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

วันที่คุณน้าเฉลียว ทองอุไทย กลับจากอังกฤษ ๑๖ ตุลาคม ๒๔๗๗ ที่สถานีรถไฟหัวลำโพง

(๓) ก่อน ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

คุณพ่อถูกจำคุกอยู่ที่เรือนจำมหันตโทษ บางขวาง จังหวัดนนทบุรี ประมาณ ๔ ปี ก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ และต่อมาก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษให้กลับคืนมียศบรรดาศักดิ์ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตามที่เคยได้รับพระราชทาน เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙

ผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียล ซึ่งตั้งอยู่ที่ซอยสะพานสว่าง ถนนพระราม ๔ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๗

วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ คุณน้าเฉลียวกลับจากการศึกษาวิศวกรรมโยธา ที่ประเทศอังกฤษ โดยได้โดยสารเรือเดินทะเลจนถึงปีนัง แล้วจึงขึ้นรถไฟจากปีนังถึงสถานีรถไฟหัวลำโพง ผมได้ไปรอรับที่สถานีรถไฟด้วย

ผมจำได้ดีว่าคุณน้าเฉลียวเป็นหนุ่มรูปหล่อ นักเรียนนอก จบปริญญาตรีวิศวกรรมโยธาจากมหาวิทยาลัยลอนดอน ถึงแม้ว่าผมเป็นเด็กนักเรียนชั้นประถม อายุเพียง ๙ ขวบ แต่ก็มีความประทับใจและรู้สึกภาคภูมิใจแทนคุณยาย ซึ่งมีลูกชายเรียนเก่ง สอบไล่ชั้นมัธยมปีที่ ๘ ได้เป็นที่ ๑ ของประเทศ และได้รับทุนเล่าเรียนหลวง (King's Scholarship) ไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑

คุณน้าเฉลียวเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดี ทำให้ผมมีความใฝ่ฝันและมีความมานะพยายามที่จะต้องเรียนให้ได้ดีที่สุด และจะต้องได้รับทุนไปเรียนต่อเมืองนอก และตั้งใจที่จะเรียนวิศวกรรมโยธาเช่นเดียวกับคุณน้าด้วย

ผมได้ย้ายไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ พร้อม ๆ กันนั้น พี่ลักษณ์ก็ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนมัธยมหอวัง แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิยาลัย และพี่ตุ๋ย (จำนงค์) ก็ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนสายปัญญา

สมัยนั้น ตามถนนรถยนต์ไม่ค่อยมาก และสองข้างทางปลูกต้นไม้ เช่นต้นมะฮอกกานี ทำให้การเดินทางไปโรงเรียนสะดวกและร่มเย็น ตอนที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียล ก็เดินจากบ้านตรอกพุด เลี้ยวซ้ายไปตามถนนบรรทัดทอง ถึงสะพานเหลืองก็เลี้ยวขวาไปตามถนนพระราม ๔ (แต่มักจะเดินไปตามทางรถไฟฟ้าสายปากน้ำ สมัยนั้น ชาวบ้านเรียกว่ารถอุ๊อุ๊ เป็นสัญญาณเตือนประชาชนว่ามีรถกำลังวิ่ง เพราะนาน ๆ จึงจะมีรถไฟวิ่งมาสักขบวน) ถึงสะพานสว่างก็เดินข้ามสะพาน (คลองหัวลำโพง) ไปตามซอยสว่างจนถึงโรงเรียน

ตอนที่ย้ายไปเข้าโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ก็เดินไปโรงเรียนเช่นกัน ออกจากตรอกพุด เลี้ยวขวาไปตามถนนบรรทัดทอง เลี้ยวซ้ายเข้าถนนรองเมือง จากนั้นก็ข้ามทางรถไฟจนถึงสะพานนพวงศ์ ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม ถึงโรงเรียนพอดี

การข้ามทางรถไฟที่บริเวณนี้น่ากลัวเหมือนกัน เพราะเป็นบริเวณที่มีรางสับหลีก ร่วม ๑๐ ราง และบางทีก็มีขบวนรถไฟจอดขวางทาง แต่ก็มีคนเป็นจำนวนมากใช้เส้นทางนี้ บางคราว ผมก็เคยเดินไปขึ้นรถเมล์ที่สะพานเหลือง ซึ่งจะนั่งรวดเดียวถึงโรงเรียนที่ยศเส หรือถ้าจะนั่งรถราง ก็จะต้องไปลงที่หัวลำโพง และต่อรถอีกสายหนึ่งจึงจะถึงยศเส (รถรางสายนี้วิ่งจากหัวลำโพงถึงสนามหลวง)

ผมจำไม่ได้ว่าค่าโดยสารรถเมล์ ๒ หรือ ๓ สตางค์ แต่ค่าโดยสารรถรางเพียง ๑ สตางค์ (จากสะพานเหลืองถึงยศเส ใช้ตั๋วใบเดิมไปต่ออีกสายหนึ่งที่หัวลำโพงได้) ถึงแม้รถรางจะหยุดที่หน้าโรงเรียน (รถรางในสมัยนั้น ใช้สัญญาณเตือนประชาชนว่ามีรถกำลังวิ่งโดยใช้เท้าเคาะระฆังดัง เก๊ง เก๊ง) แต่เด็กนักเรียนก็มักจะกระโดดลงก่อนที่รถจะหยุด โดยเอาตัวอย่างจากนายตรวจตั๋ว ซึ่งกระโดดขึ้นลง ตรงรางหลีก

สมัยนั้นค่าของเงินสูงมาก อยู่ที่โรงเรียนตอนกลางวัน ซื้อขนมกุ้ยช่าย หรือขนมเบ็ดเตล็ด เช่น กล้วยแขก มันทอด ฝรั่งดอง ด้วยราคาเพียง ๑ สตางค์ ก๋วยจั๊บ ๒ สตางค์ ก๋วยเตี๋ยว ๓ สตางค์ บะหมี่ ๕ สตางค์ ฯลฯ

รัฐบาลสมัยนั้นได้ผลิตเหรียญครึ่งสตางค์ออกมาใช้ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว กรณีที่แม่ค้าขายไข่ ๒ ฟอง ๑ สตางค์ เราก็ซื้อเพียงฟองเดียวด้วยราคาครึ่งสตางค์

เหรียญ ๑ สตางค์ ทำด้วยทองแดง มีขนาดเท่ากับเหรียญ ๕ บาทในสมัยนี้ เหรียญ ๕ สตางค์ เหรียญ ๑๐ สตางค์ เหรียญสลึง (๒๕ สตางค์) และเหรียญบาท ทำด้วยนิกเกิล (Nickle) เหรียญครึ่งสตางค์ที่ผลิตใหม่ก็ทำด้วยทองแดง แต่อันเล็กกว่า

รถไฟฟ้าสายปากน้ำเป็นขบวนรถ ๒ ตู้โดยสาร วิ่งไปกลับระหว่างหัวลำโพงกับสถานีที่ปากน้ำ สมุทรปราการ ผมเคยนั่งไปบ้านเพื่อน (เรืองศรี กันตะบุตร) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเรืองศักดิ์ ในยุคปฏิวัติวัฒนธรม เพราะชื่อเรืองศรีเป็นชื่อของผู้หญิง และก็เป็นเหตุผลเดียวที่พี่ลักษณ์ต้องเปลี่ยนชื่อจากจำลักษณ์ เป็น ลักษณ์

เรืองศรีมีพ่อเป็นนายแพทย์ทหารเรือ (เรือโท โกศล กันตะบุตร) มีคลีนิกแพทย์และขายยาอยู่ที่ร้านห้องแถวสถานีรถไฟฟ้า มีบ้านเช่าอยู่ที่ตรอกพุด และบ้านส่วนตัวที่หน้าโรงเรียนชุมพลทหารเรือ สมุทรปราการ

ค่าโดยสารรถไฟฟ้าตลอดสาย ระยะทางประมาณ ๒๐ กิโลเมตร น่าจะราว ๆ ๑๐ สตางค์ รถรางและรถไฟฟ้าได้หายไปจากท้องถนนกรุงเทพฯ ประมาณ ๕๐ หรือ ๖๐ ปี ขั้นแรกรัฐบาลก็ได้ขยายถนนโดยเลิกรถราง และต่อมาก็เลิกรถไฟฟ้า ขั้นสุดท้ายก็ถมคลองหัวลำโพงริมถนนพระราม ๔ โดยทั้ง ๓ ขั้นตอนกลายเป็นถนน ๑๐ ช่องจราจรดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้

รัฐบาลสมัยนั้นมีนโยบายสนับสนุนการศึกษาหลายประการ เช่น นักเรียนที่มาเรียนทุกวันโดยไม่หยุดเรียน ลากิจ หรือลาป่วย (เข้าใจว่า ๓ ปีติดต่อกัน) จะได้รับรางวัลหมั่นเรียน และได้รับทุนการศึกษาฟรี นักเรียนที่มีพี่น้องเรียนหนังสือที่โรงเรียนรัฐบาล ๓ คน คนสุดท้ายจะได้เรียนฟรี (ผมเป็นลูกคนที่ ๓ จึงได้เรียนฟรี แต่จำไม่ได้ว่าคนต่อ ๆไป คนที่ ๔ จะได้เรียนฟรีหรือไม่)

นอกจากนั้น รัฐบาลได้นำตัวอย่างจากประเทศเยอรมัน จัดให้มีการศึกษาวิชาทหารขึ้นในโรงเรียน และในมหาวิทยาลัย การฝึกวิชาทหารในโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นมัธยม ๓ ขึ้นไปจนถึงชั้นมัธยม ๘ เรียกว่า ***"ยุวชนทหาร"*** ส่วนนักศึกษาในมหาวิทยาลัย เรียกว่า ***"ยุวชนนายทหาร"*** ส่วนนักศึกษาหญิงในมหาวิทยาลัย เรียกว่า ***"ยุวนารี"*** (ทำให้การฝึกวิชาลูกเสือล้มเลิกไปโดยปริยาย)

ในระหว่างที่คุณพ่อถูกจำคุกอยู่ที่บางขวางเป็นเวลาประมาณ ๔ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๐) นั้น ถึงแม้จะถือว่าต้องตกทุกข์ได้ยาก และลำบากทั้งกินทั้งนอน แต่ท่านก็ไม่ได้มีความย่อท้อต่อชีวิต ได้ใช้เวลาว่างศึกษาการทอผ้า อย่างสนใจและมีความรู้ลึกซึ้งถึงขนาดได้เรียบเรียงตำราการทอผ้าถึง ๓ เล่ม นอกจากนั้น ก็หาความเพลิดเพลินจากการฝึกเล่นไวโอลิน จนเล่นได้ดีพอสมควร

ในระยะแรกที่พ้นโทษ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐ คุณพ่อได้เข้าไปรับราชการในกรมรถไฟหลวง (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น การรถไฟแห่งประเทศไทย) อยู่ประมาณปีครึ่ง ก็ได้ลาออกไปรับราชการในกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และได้ใช้ตำราทอผ้าทั้ง ๓ เล่ม ให้เป็นประโยชน์ โดยได้จัดพิมพ์เป็นคู่มือช่วยเหลือผู้รับการอบรม ผ้าซิ่นไหม ยกดอกเงินทอง ซึ่งเป็นอาภรณ์พัสตรา ของสุภาพสตรีชั้นสูงในสมัยนั้น (สงครามโลกครั้งที่ ๒) ก็เป็นแบบที่คุณพ่อคิดให้ คุณพ่อได้ทำงานอยู่ที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมจนเกษียณอายุในปี พ.ศ. ๒๕๐๐

ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นปีที่รัฐบาลเปลี่ยนระบบการศึกษา ระบบมัธยมจาก ๘ ปี เป็น ๖ ปี และอีก ๒ ปีเรียกว่า ระบบเตรียมอุดมศึกษา ฉะนั้นผู้ที่เรียนจบมัธยม ๖ จะต้องเข้าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย โรงเรียนเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โรงเรียนเตรียมนายร้อยทหารบก โรงเรียนเตรียมนายเรือ หรือโรงเรียนอาชีวะต่าง ๆ

พี่ลักษณ์ เรียนชั้นมัธยม ๘ เป็นปีสุดท้าย แล้วก็สอบเข้าโรงเรียนนายร้อย ในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ และโดยที่รัฐบาล ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีนโยบายเร่งรัดการศึกษาของนักเรียนนายร้อย ดังนั้น พี่ลักษณ์จึงเรียนเป็นเวลา ๑ ปีครึ่งเท่านั้น จบเป็นนายร้อยตรี ในปี พ.ศ.๒๔๘๓ ได้เลือกเหล่าเป็นทหารม้า เช่นเดียวกับคุณพ่อ และถูกส่งไปประจำกองพันทหารม้าที่จังหวัดจันทบุรี

สมัยนั้นยังไม่มีทางหลวงสายสุขุมวิท (ทางหลวงหมายเลข ๓ กรุงเทพฯ - ชลบุรี - ระยอง - จันทบุรี - ตราด) ต้องเดินทางโดยเรือเดินทะเล (ภาณุรังษี) ลงเรือที่ท่าราชวงศ์ไปขึ้นเรือที่ท่าจันทบุรี

ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นปีที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วในยุโรป หลายประเทศในยุโรปได้ถูกครอบครองโดยเยอรมัน และมีอิตาลีเข้าร่วมด้วย รัฐบาลได้ถือโอกาสเรียกร้องดินแดนที่เสียไปให้ฝรั่งเศส เมื่อปี ร.ศ. ๑๑๒ คืน จึงได้เกิดกรณีพิพาท และเมื่อการเจรจาไม่ได้ผล รัฐบาลจึงส่งกองทัพ ๒ กองทัพ เข้าไปในกัมพูชาและลาว ยึดเมืองเสียมราฐ พระตะบอง และจำปาศักดิ์

ต่อมา ศึกได้ยุติโดยญี่ปุ่นเข้ามาไกล่เกลี่ย

ขณะนั้น ผมเรียนอยู่ชั้นมัธยม ๖ ตั้งใจจะเข้าโรงเรียนเตรียมนายร้อย เพราะเรียนฟรี ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ทั้งด้านการศึกษา และค่าใช้จ่ายส่วนตัว จนจบเป็นนายทหาร หากจะเข้าเรียนคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย จะต้องเข้าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาฯ คุณแม่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างน้อย ๖ ปี จึงจะจบปริญญาตรี

แต่ผมไม่สามารถเข้าสมัครสอบได้ เพราะติดปัญหาเรื่องคุณสมบัติในเรื่องอายุ ซึ่งระบุว่าผู้สมัครจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๔ ปี

การที่วัน เดือน ปีเกิด ของผมไม่ตรงกับที่เป็นจริง เพราะวัน เดือน ปีเกิด ของพวกเราตั้งแต่พี่ลักษณ์ พี่ตุ๋ย ผม และน้อย ไม่ตรงกับวันเกิดจริง คือวันเกิดของพี่ลักษณ์ ใช้วันเกิดของพี่ตุ๋ย วันเกิดของพี่ตุ๋ยใช้วันเกิดของผม และวันเกิดของผมใช้วันเกิดของน้อย ส่วนวันเกิดของน้อยเป็นวันเกิดซึ่งกำหนดขึ้นใหม่ ความบกพร่องในเรื่องนี้ น่าจะเกิดขึ้นตอนที่คุณพ่อคุณแม่ ส่งลูก ๆ ที่โตแล้ว ๓ คน มาอยู่กับคุณยายที่บ้านตรอกพุด ถนนบรรทัดทอง ในทะเบียนย้าย คงจะลงอายุสับกัน และเมื่อมาเข้าโรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียล ที่กรุงเทพฯ ก็ไม่ได้มีการขอแก้ไขให้ถูกต้อง ฉะนั้น อีก ๒ หรือ ๓ ปี ต่อมา เมื่อคุณแม่ส่งน้อยมาอยู่กับคุณยายที่กรุงเทพฯ และเข้าเรียนที่โรงเรียนเยนเฮส์เมมโมเรียล จึงต้องกำหนดวัน เดือน ปีเกิด ขึ้นใหม่ สำหรับตุ๊และแต๋ว ซึ่งอยู่กับคุณพ่อและคุณแม่ตลอดเวลา จึงมีอายุในทะเบียนบ้านตรงกับอายุจริง

ผมขอเรียนว่าในสมัยนั้น มักจะมีการแจ้งเท็จ หรือการขอแก้ไขทะเบียนให้อายุน้อยลง ๑ หรือ ๒ ปี เพื่อหวังจะได้มีโอกาสเรียนซ้ำชั้นมัธยม ๘ เพื่อชิงทุนเล่าเรียนหลวง (King's Scholarship)

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ผมก็เลยต้องสมัครสอบคัดเลือกเข้าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาฯ (รุ่นที่ ๔) โดยเลือกคณะวิศวกรรมศาสตร์ และในระหว่างที่ผมกำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาฯ ชั้นปีที่ ๑ นั้น เช้าวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็มีข่าวสำคัญสะท้านโลกเกิดขึ้น

(๔) สงครามมหาเอเชียบูรพา
พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๗

(๔) สงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๗

วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นได้ส่งกองทัพเรือ ออกไปโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ ฐานทัพเรือของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นความลับสุดยอดที่อเมริกาไม่รู้ตัว จึงเสียหายมากมาย ทั้งเครื่องบิน เรือบรรทุกเครื่องบิน เรือรบ และกำลังทหารที่ฐานทัพ ส่วนคนไทย ประเทศไทยก็ไม่รู้ตัวเช่นกัน

เช้าวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ออกเดินไปตามถนน ก็เห็นพวกทหารญี่ปุ่นเดินไปมา ทราบรายละเอียดทางวิทยุกระจายเสียง ตอนสาย ๆ ว่า ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่บางปู สมุทรปราการ ตั้งแต่เมื่อคืนวันที่ ๗ และได้ยกพลขึ้นบกที่ชายหาดหลายแห่งทางภาคใต้ของประเทศไทย กองทหารไทยส่วนหนึ่งทางภาคใต้ได้ต่อสู้ แต่ไม่สามารถต่อสู้กับกองกำลังทหารญี่ปุ่นได้ แต่รัฐบาลก็ได้สั่งหยุดต่อสู้ และเจรจาสงบศึก โดยร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และต่อมาก็ได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร (อังกฤษ)

งานฉลองรัฐธรรมนูญที่เคยจัดทุกปี ระหว่างวันที่ ๘-๑๐ ธันวาคม ก็ต้องงด เนื่องจากกองทหารญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองอาคารและพื้นที่ของโรงเรียนเตรียมฯ หอพักนิสิต (หอใหม่) และอาคารพื้นที่ของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง โรงเรียนและมหาวิทยาลัยจึงต้องประกาศปิดการศึกษาโดยไม่มีกำหนด

พอถึงสิ้นปีการศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลก็ประกาศยกชั้น ถือว่าปี พ.ศ. ๒๔๘๔ สอบไล่ได้ทุกคน เนื่องจากนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ชื่อ นายพล โตโจ พวกเราก็เลยเรียกว่า ***"โตโจสงเคราะห์"***

โดยที่รัฐบาลไทยได้ลงนามในสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น โดยยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไปโจมตีมาเลเซียและสิงคโปร์ ทางภาคใต้ และเข้าพม่าทางด้านกาญจนบุรี และกองทัพไทยก็เข้าพม่าทางด้านเหนือ เข้าเชียงตุง การดำเนินชีวิตของคนไทยก็เป็นไปตามปกติ ไม่เหมือนประเทศจีน และ ประเทศอื่น ๆ ที่ถูกญี่ปุ่นเข้าครอบครอง

ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๕ กองทัพญี่ปุ่นยังคงยึดครองโรงเรียนเตรียมฯ แต่ได้คืนพื้นที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และหอพักนิสิต (หอใหม่) รัฐบาลจึงได้สร้างโรงเรียนชั่วคราว เป็น

เรือนไม้ชั้นเดียว หลังคามุงจาก ฝาห้อง หน้าต่าง ประตู เป็นเสื่อรำแพน ในบริเวณหอพักนิสิต ใช้เป็นที่ศึกษาของพวกนักเรียนเตรียมฯ

เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ฝนตกมากในภาคเหนือและภาคอิสาน ทำให้น้ำในแม่น้ำปิง วัง ยม และน่าน ไหลมาลงแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีแม่น้ำป่าสักไหลมาสมทบที่อยุธยา จึงทำให้เกิดน้ำท่วมมากที่ภาคกลาง และคงจะประกอบกับน้ำทะเลมีระดับสูงด้วย จึงทำให้น้ำท่วมทั่วกรุงเทพฯ สูงกว่าระดับถนนประมาณ ๑ เมตร และท่วมอยู่ประมาณ ๑ เดือน น้ำจึงค่อย ๆ ลดลงจนเป็นปกติ ตามถนนหนทางต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง การศึกษาจึงต้องหยุดชะงักอีกครั้งหนึ่ง น้ำท่วมครั้งนี้ ทำให้เรือกสวน ไร่นา เสียหายมาก โดยเฉพาะสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน ทางฝั่งธนบุรี และนนทบุรี

อย่างไรก็ดี เนื่องจากรัฐบาลได้มีนโยบายที่จะเร่งรัดการศึกษา ทางด้านวิทยาศาสตร์ และด้านวิศวกรรมศาสตร์ จึงให้ทางมหาวิทยาลัยปรับหลักสูตรแต่ละปีของการศึกษา ให้จบภายในครึ่งปี นักเรียนเตรียมฯ วิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ก็ต้องปรับการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายนี้ ผมจึงไม่ได้หยุดเรียนเหมือนคนอื่น ๆ ในระหว่างน้ำท่วม ก็ต้องพายเรือไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนเพื่อเตรียมสอบไล่เข้ามหาวิทยาลัย (สมัยนั้น ไม่มีการสอบคัดเลือก เพราะชื่อของโรงเรียนก็บอกแล้วว่าเป็นโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย)

ผมสอบไล่ได้ และเข้าเรียนชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เรียนได้ครึ่งปี ก็สอบไล่ได้ชั้นปีที่ ๑ เข้าเรียนชั้นปีที่ ๒ ก็เลยเรียนทันพี่ตุ๋ย (จำนงค์) ซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๒ คณะเภสัชกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ในขณะที่กำลังเรียนอยู่ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ ทางสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ก็ได้จัดให้มีการสอบแข่งขันชิงทุนการศึกษา ผมและเพื่อน ๆ หลายคนก็ได้ไปสอบแข่งขัน และได้รับทุนการศึกษา (จำไม่ได้ว่าปีละ ๕๐๐ บาท หรือ ๑,๐๐๐ บาท)

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๗ สงครามรุนแรงขึ้น ญี่ปุ่นประสบความปราชัยในการรบด้านต่าง ๆ ทั้งในฟิลิปปินส์และพม่า (นายพลแมคอาเธอร์ ซึ่งเป็นนายพลห้าดาวของสหรัฐอเมริกา ที่เคยคุมกองทัพอยู่ที่ฟิลิปปินส์ และเคยพ่ายแพ้กองทัพญี่ปุ่น จนต้องถอยกลับไปตั้งหลัก และเอ่ยคำคมว่า *"I shall return"* ก็ได้ยกพลขึ้นบก ที่ฟิลิปปินส์ และขับไล่ทหารญี่ปุ่นได้สำเร็จ) เครื่องบินของ

ฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งมีฐานทัพอยู่ในอินเดียก็ได้ส่งเครื่องบินมาโจมตีฐานทัพญี่ปุ่นในพม่า และโจมตีจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่อตัดกำลังญี่ปุ่น

ในระยะแรก ๆ ประชาชนในกรุงเทพฯ ก็เริ่มอพยพออกไปหลบภัยทางอากาศ ในชนบทรอบ ๆ กรุงเทพฯ คุณแม่ คุณยาย และน้อง ๆ ก็อพยพไปอาศัยบ้านคุณยายถนอม ทองอุไทย ที่อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ครอบครัวเราได้แยกกันอยู่ดังนี้

- **คุณพ่อ ผม และพี่ตุ๋ย** ยังคงอยู่กรุงเทพฯ ที่บ้านตรอกพุด ถนนบรรทัดทอง คุณพ่อทำงาน ผมและพี่ตุ๋ยเรียนที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย
- **พี่ลักษณ์** เป็นนายทหารม้าอยู่ที่อุตรดิตถ์ กองทัพพายัพ
- **น้อย** เป็นนักเรียนเตรียมฯ รุ่น ๗ ย้ายไปเรียนที่จังหวัดนครราชสีมา พักอยู่กับคุณน้าเฉลียว จึงเรียกนักเรียนเตรียมฯ รุ่นนี้ว่า ***“รุ่นอพยพ”***
- **ตุ๊และแต๋ว** เรียนหนังสือที่จังหวัดอุทัยธานี
- ส่วนน้อง ๆ ที่เกิดใหม่อีก ๔ คน ก็อยู่กับคุณแม่ที่จังหวัดอุทัยธานี คือ

คนที่ ๗ หญิง ชื่อ อุทัยวรรณ (ติ๋ว)
คนที่ ๘ หญิง ชื่อ พวงสร้อย (เต๋อ)
คนที่ ๙ หญิง ชื่อ นพภา (เล็ก)
คนที่ ๑๐ ชาย ชื่อ นรินทร์ (ต๋อย)

ติ๋วและเต๋อ เรียนหนังสือที่จังหวัดอุทัยธานี เช่นเดียวกับพวกพี่ ๆ ส่วนเล็กและต๋อย ยังเล็ก อยู่กับบ้าน

คุณแม่ได้รับรางวัลในการประกวดสุขภาพแม่ (พ.ศ. ๒๔๘๖)

เครื่องบินได้มาทิ้งระเบิดหลายครั้ง ทำลายจุดยุทธศาสตร์ เช่นสะพานพระราม ๖ (สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ที่จังหวัดนนทบุรี) ไปรษณีย์กลาง (บางรัก) โรงไฟฟ้าวัดเลียบ โรงไฟฟ้าสามเสน กรมชลประทาน (สามเสน) ฯลฯ

ผมจำได้ไม่ลืมว่า ครั้งหนึ่ง ตอนบ่ายมีเครื่องบินทิ้งระเบิด B-29 หนึ่งฝูง ได้มาโจมตีและทิ้งระเบิดแถวเทเวศร์ สามเสน ผมอยู่ที่บ้านตรอกพุด มองเห็นลูกระเบิดร่วงลงมาเป็นสาย ๆ ใกล้ที่ทำงานของคุณพ่อที่เทเวศร์ ทำให้ใจหายหมดด้วยความเป็นห่วง คุณพ่อกลับบ้านเล่าให้ฟังว่า ได้ออกจากกรมฯ ไปลงเรือหลบภัยอยู่ในคลองผดุงกรุงเกษม จนเครื่องบินกลับไป จึงขึ้นรถกลับบ้าน

ครั้งต่อมา ตอนค่ำ เครื่องบินก็ได้มาทิ้งระเบิดสถานีรถไฟหัวลำโพง ใกล้บ้านตรอกพุดมาก พวกเรานอนบนเสื่อที่สนามหญ้า (ไม่ได้ลงหลุมหลบภัย) เสียงระเบิดดัง และสะเทือนน่ากลัวมาก คุณพ่อก็เลยพาผมกับพี่ตุ๋ยไปพักอาศัยอยู่ที่บ้านคุณย่า (คุณหญิงเทียม) ที่บ้านปากคลองภาษีเจริญ

ตอนที่พักอยู่บ้านคุณย่า ครั้งหนึ่งเคยพายเรือให้คุณย่าไปบ้านพระรามสิทธิ ซึ่งอยู่ริมคลองบางหลวง ใกล้ ๆ บ้านคุณย่า พระรามสิทธิได้เล่าให้ฟังว่า ตอนที่เดินทางไปบ้านแสนตอ เป็นเถ้าแก่ไปขอคุณแม่ให้คุณพ่อนั้น ต้องเดินทางหลายวัน โดยเฉพาะตอนนั่งเรือเมล์จากปากน้ำโพไปแสนตอ ลำบากและหนาวมาก

เมื่อการทิ้งระเบิดรุนแรงขึ้น ทั้งกลางวันและกลางคืน รัฐบาลก็เลยสั่งปิดการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ผมและพี่ตุ๋ยก็เลยอพยพไปอยู่ที่อุทัยธานีเช่นเดียวกับพวกน้อง ๆ ส่วนคุณพ่อยังคงทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ

การอพยพไปอยู่ที่จังหวัดอุทัยธานีนี้ เราเดินทางไปทางเรือ โดยไปลงเรือเมล์แดงที่ท่าเตียน ไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาประมาณ ๑ วัน ๑ คืน เรือที่ไป เป็นเรือสองชั้นสีแดง บรรทุกผู้โดยสารประมาณ ๑๐๐ คน ชั้นล่างจะบรรทุกสินค้าด้วย ชั้นบนเป็นที่นั่งหรือนอนกับพื้นกระดาน ยืนไม่ค่อยสะดวก เพราะหลังคาเตี้ย

เมื่อถึงตำบลคุ้งสำเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท เราก็จะต้องเปลี่ยนไปลงเรือเล็กเข้าไปตามลำน้ำสะแกกรัง จนถึงอำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ถ้าเป็นหน้าน้ำก็เพียงแต่ถ่ายเรือที่ท่า แต่ถ้าเป็นหน้าแล้ง ปากน้ำที่แม่น้ำสะแกกรังมาออกแม่น้ำเจ้าพระยา จะเป็นดอนทราย เรือวิ่งผ่านไม่ได้ ต้องขนของจากเรือใหญ่ลงเรือจ้างข้ามฟาก ขนของเดินไปตามดอนทราย เพื่อไปลงเรือเมล์เล็กอีกทีหนึ่ง ก่อนที่จะถึงตลาดอำเภอเมือง เรือก็จะจอดให้เราลงที่แพหน้าบ้านคุณยายถนอม

การเดินทางไปอุทัยโดยรถไฟจะเสียเวลาน้อยกว่าทางเรือ คือเพียงวันเดียว แต่ก็จะต้องโดยสารรถไฟจากสถานีหัวลำโพงไปลงที่สถานีเนินมะกอก (อำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์)

แล้วเดินขนของไปที่ท่าน้ำ ลงเรือเมล์เล็ก ล่องแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาที่ท่าเรือเกาะเทโพ แล้วก็นั่งรถเมล์เล็กมาที่ฝั่งแม่น้ำสะแกกรัง นั่งเรือจ้างข้ามฟากมาที่ตลาด อำเภอเมือง แล้วก็นั่งรถสามล้อไปบ้านคุณยายถนอม ฉะนั้น การเดินทางด้วยเรือเมล์ ถึงจะเสียเวลา แต่ก็สะดวกและเสียเงินน้อยกว่ามาก

สิ่งที่ผมไม่เคยเห็น (และในเวลานี้จะไม่มีอีกแล้ว) ก็คือ ครั้งหนึ่ง หน้าน้ำ ในระหว่างที่นั่งเรือไปจังหวัดอุทัยธานี ทั้งในแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่จังหวัดอยุธยาขึ้นไป และในแม่น้ำสะแกกรังจะเต็มไปด้วยปลาสร้อยตัวเล็ก ๆ มองไปในแม่น้ำ จะเห็นแต่หลังปลา เราจะใช้ภาชนะอะไรก็ได้ตักน้ำ ก็จะได้ปลาติดมาด้วยทุกครั้ง

ชาวบ้านจะจับปลามารมควัน ทำปลากรอบ หรือทำน้ำปลา น้ำปลาที่ทำจากปลาสร้อยนี้เป็นน้ำปลาชั้นหนึ่ง เป็นที่นิยมกันมาก

บ้านพักของเรา หรือบ้านของคุณยายถนอม เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง ตั้งอยู่ริมถนนเลียบแม่น้ำสะแกกรัง (จากตลาดอำเภอเมืองไปถึงศาลากลางจังหวัด) บ้านพักอยู่ห่างจากตลาดประมาณ ๑ กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางประมาณ ๕๐๐ เมตร อยู่หน้าโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด (พี่แถบทอง ศรลัมพ์ เป็นครูสอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนสตรีแห่งนี้)

จากบ้านพัก เป็นตลิ่งลาดลงไปในแม่น้ำ ริมน้ำจะมีเรือนแพจอดริมฝั่งตั้งแต่ตลาดจนถึงศาลากลาง แม่น้ำสะแกกรังกว้างประมาณ ๑๐๐ เมตร หน้าน้ำ น้ำจะท่วมจนเกือบถึงบ้าน เรือนแพก็จะต้องขยับตามขึ้นมาด้วย พอถึงหน้าแล้งน้ำลง ที่ดินริมตลิ่งจึงสมบูรณ์ไปด้วยปุ๋ยธรรมชาติ ชาวบ้านจะปลูกผักต่าง ๆ ได้ผลดี

ถัดจากโรงเรียนสตรีไปตามถนน ทางด้านไปศาลากลาง เป็นบ้านพักของหัวหน้าศาลจังหวัดอุทัยธานี (พระดุลยนัยบัญชาราษฎร์) มีลูกชายชื่อ สุขนิตย์ สุวรรณนาถ (ต่อมาเปลี่ยนนามสกุลเป็นดุลยนัย) เป็นลูกชายคนโต เป็นนักเรียนเตรียมฯ รุ่นหลังผม ๒ รุ่น เรียนคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ ปีที่ ๑ รู้จักกับผมตอนนั่งเรือมาพร้อมกัน สุขนิตย์มีน้องสาว ๓ คน (ประนอม กีรเนียน ดรุณี) เป็นนักเรียนโรงเรียนเขมะสิริอนุสรณ์ และน้องชายเล็ก ๆ อีก ๒ คน (ถีและแดง)

หน้าบ้านหัวหน้าศาลเป็นเรือนแพ ซึ่งจ่าศาล (ศิริ อติโพธิ) เช่าอยู่กับมารดา มีน้องชายชื่อ สาธิต อยู่คณะวิศวกรรมโยธา ปี ๓ (ก่อนผม ๑ รุ่น) และน้องสาว ๒ คน ชื่อ เพ็ญศรี และ เพ็ญแข

ศิริ ตอนหลังแต่งงานกับสุชาดา ศรลัมพ์ ลูกสาวพระบริบูรณ์วุฒิราษฎร์ (เป็นน้องสาวพี่แถบทอง แต่คนละแม่) และเกษียณอายุในตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม

จากบ้านหัวหน้าศาล เป็นสำนักงานศาลและศาลากลางประจำจังหวัด และจวนข้าหลวง (ต่อมาเรียกว่า บ้านพักผู้ว่าราชการประจำจังหวัด) สโมสรข้าราชการอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ตรงข้ามกับศาลากลาง

ในขณะนั้น จังหวัดนี้มีรถยนต์นั่งอยู่เพียงคันเดียว หมายเลขทะเบียน อ.ท. 0001 เป็นของข้าหลวงประจำจังหวัด ฉะนั้น เวลาอยู่ที่นี่ ไม่ต้องระวังเรื่องรถยนต์ จะไปไหนมาไหนก็ต้องเดินหรือใช้จักรยาน และจักรยานสามล้อ (คุณพระดุลยนัยบัญชาราษฎร์ และคุณนายประนอ ภรรยานั่งไปตลาดทุกคืน เพราะพ่อแม่ของสุขนิตย์ เปิดร้านตัดผมให้ลูกสาว ชื่อร้านกีรเนียน มีพี่เนียนนาถ หิรัณรัชต์ เป็นผู้ควบคุมร้าน)

ถัดจากบ้านพักของเราไปตามถนน ทางด้านไปตลาดประมาณ ๑๐๐ เมตร ด้านโรงเรียนสตรี เป็นบ้านพักของผู้พิพากษา ชื่อ ทองอินทร์ อุดล มีลูกชายชื่อ อร่าม อุดล และหลานชายชื่อ สมาน ตระกูลทิม เป็นนักเรียนเตรียมฯ รุ่นเดียวกับผม อร่ามเรียนวิทยาศาสตร์ และสมานเรียนแพทย์ศาสตร์ จุฬาฯ

เยื้อง ๆ กับบ้านคุณทองอินทร์ (ด้านริมฝั่งแม่น้ำ) เป็นบ้านอัยการผู้ช่วย (แวว ยอดพยุง) ซึ่งมีภรรยาชื่อ เยื้อง เป็นพี่สาวของคุณเล็ก (ดุสิต จันทยานี) ขณะนั้น คุณเล็กเป็นนิสิตคณะสัตวแพทย์ศาสตร์ จุฬาฯ อพยพมาอยู่อุทัยพร้อมกับคุณแม่และน้อง ๆ

ในระหว่างที่ปิดการศึกษาประมาณ ๑ ปี ผมพักอยู่ที่อุทัยนี้ ก็มีข่าวเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยที่อยู่อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา และมีหน่วยงานอยู่ที่อินเดีย ได้ส่งพวกนักศึกษาที่เรียนอยู่ที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ที่สมัครเป็นเสรีไทย ได้เข้ามากระโดดร่มลงที่ต่าง ๆ หลายแห่ง และครั้งหนึ่งได้ข่าวว่า ได้โดดร่มลงมาที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท และถูกจับได้ ทราบภาย

หลังว่าเป็น ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (ต่อมา หลังสงคราม ได้กลับมาทำงานและมีตำแหน่งสูงในวงราชการ เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ)

อำเภอวัดสิงห์เป็นอำเภอที่อยู่ฝั่งเดียวกับจังหวัดอุทัยธานี อยู่ใต้อำเภอเมืองอุทัย ประมาณ ๓๐-๔๐ กิโลเมตร ผมเคยพายเรือไปกับสุขนิตย์ ไปธุระให้กับทางบ้านเขา มีพวกผู้ใหญ่ไปด้วยกันหลายคน ต้องพายเรือล่องไปตามแม่น้ำสะแกกรัง ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่มโนรมย์ ต้องยกเรือไปตามดอนทราย ล่องไปทางใต้จนถึงปากแม่น้ำท่าจีน แล้วจึงพายต่อไปจนถึงตัวอำเภอ ขากลับทารุณกว่าขาไป เพราะต้องพายทวนน้ำ

วันหนึ่งได้รับจดหมายจากคุณพ่อว่า บ้านตรอกพุดถูกลูกระเบิดเพลิง ลูกระเบิดมีขนาดเล็กได้ตกทะลุผ่านหลังคาและพื้นบ้าน และลุกไหม้ที่ใต้ถุนบ้าน แต่คนที่เฝ้าบ้าน (ซึ่งเป็นคนจีนและครอบครัวมีอาชีพสานตระกร้า) ได้ช่วยกันดับ ตอนนั้นคุณพ่อก็ไปหลบภัยอยู่ที่บ้านเพื่อนในสวนฝั่งธนบุรี

ประมาณเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๗ มีประกาศให้นิสิตเข้ารับการฝึกเป็นนักเรียนนายร้อยทหารสารวัตร ซึ่งทราบว่ามีผู้สมัคร ๒๐๐-๓๐๐ คน ผมมีเพื่อนหลายคนที่ได้เข้าเรียนหลักสูตรนี้จนจบประมาณครึ่งปี ได้รับยศเป็นว่าที่นายร้อยตรี และได้ทำหน้าที่คล้าย ๆ พวกเสรีไทย คอยรับอาวุธ ยุทธภัณฑ์ ที่ทางสหรัฐอเมริกาส่งมาให้ทางเครื่องบิน โดยไม่ให้กองทัพญี่ปุ่นรู้ (เขาว่ากันว่า ทหารญี่ปุ่นรู้ แต่ตอนนั้นเกือบจะแพ้อยู่แล้ว ก็เลยไม่ค่อยสนใจ)

เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ สหรัฐอเมริกาส่งเครื่องบิน B-29 ไปทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมา และสัปดาห์ต่อมา ก็ไปทิ้งที่เมืองนางาซากิ ทำให้เมืองทั้งสองพังพินาศ ประชาชนเสียชีวิตหลายแสนคน บาดเจ็บทุพพลภาพอีกมากมาย หลังจากนั้น ญี่ปุ่นก็ยอมสงบศึก เป็นการยุติสงครามมหาเอเชียบูรพา (สงครามในยุโรปสงบก่อนหน้านี้ประมาณ ๒ เดือน)

ก่อนสงครามสงบไม่กี่เดือน คุณยายเจริญ ก็ป่วยเป็นบิด และต่อมาก็ถึงแก่กรรม และในระยะเวลาใกล้ ๆ กัน คุณยายเหลี่ยม (มารดาของคุณป้าครอง) ก็ถึงแก่กรรม ในการฌาปณกิจคุณยายทั้งสอง คุณแม่ก็ให้ผม น้อย และตุ๊ รวม ๓ คน บวชเณรหน้าไฟให้ท่าน

(๕) หลังสงคราม

พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๔๙๒

(๕) หลังสงคราม
พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๔๙๒

เมื่อสงครามสงบ คุณแม่ก็พาลูก ๆ อพยพกลับจากจังหวัดอุทัยธานี โดยว่าจ้างเรือเอี้ยมจุ๊น บรรทุกข้าวของและได้ติดต่อขออาศัยพ่วงกับเรือของกรมการขนส่งทหารบก ซึ่งกำลังจะขนของจากนครสวรรค์กลับกรุงเทพฯ พอดี (พันเอก พระวิศดารดุลยรัฐกิจ เจ้ากรมการขนส่งทหารบก เป็นญาติห่าง ๆ ของคุณแม่) เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว เรือเอี้ยมจุ๊นของเราก็แยกจากขบวนเรือของทหาร เข้าคลองผดุงกรุงเกษม ถ่อมาตามลำคลองหัวลำโพง เข้าคลองที่ขนานกับถนนบรรทัดทองที่สะพานเหลือง ถึงปากซอยตรอกพุด (คลองสายนี้ ต่อมาถูกถมเพื่อขยายถนนบรรทัดทอง)

เมื่อมาอยู่ที่บ้านตรอกพุดได้พักหนึ่ง ก็มีโรคไข้ทรพิษระบาด และน้องสาวคนเล็กที่ชื่อนพภา (เล็ก) อายุประมาณ ๓-๔ ขวบ ก็ป่วยด้วยโรคนี้ และถึงแก่กรรม

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาลก็เปิดให้มีการศึกษาต่อเป็นปกติ นักศึกษาที่เรียนค้างอยู่ ให้ถือว่าผ่านการศึกษาไปได้เช่นเดียวกับในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ผมก็เลยขึ้นเรียนชั้นปีที่ ๓ แต่จากนี้ไปเป็นการเรียนตามปกติ ไม่มีหลักสูตรเร่งชั้นละครึ่งปีอีกแล้ว ฉะนั้น ชั้นปีที่ ๓ และ ๔ ผมจึงต้องเรียนเต็มปีทั้งสองชั้น

ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๙ ผมจบการศึกษา ได้รับปริญญาวิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต (โยธา) เกียรตินิยมอันดับ ๒ พร้อมกับพี่ตุ๋ย ได้รับปริญญาเภสัชกรรมศาสตร์บัณฑิต

ตอนปลายปีการศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๙ ม.ล. ชูชาติ กำภู ได้มาพบนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์ ที่หอประชุมจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ชักชวนให้ผู้ที่ศึกษาจบแล้วไปทำงานที่กรมชลประทาน ซึ่งขณะนั้นมีโครงการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา ที่จังหวัดชัยนาท ผู้ที่ทำงานมีโอกาสจะได้ไปดูงานที่สหรัฐอเมริกา

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เมื่อจบการศึกษาแล้ว ผมก็สมัครเข้าทำงานที่กรมชลประทาน พรรคพวกที่จบวิศวกรรมโยธาด้วยกันก็มี โกเมน อุณหนันทน์ วิสุทธิ ชุติมาฯลฯ เป็นพนักงานรายวันอยู่ราว ๆ ๑ ปี ได้เงินเดือนประมาณเดือนละ ๗๐๐-๘๐๐ บาท เมื่อได้รับการบรรจุ

เป็นข้าราชการตำแหน่งนายช่างผู้ช่วยตรี อัตรา ๑๑๐ บาท (รับจริง รวมค่าครองชีพ ประมาณ ๙๐๐ บาท)

ต่อมาทางสำนักงานข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ได้ปรับอัตราเงินเดือน ให้ผู้ที่ได้รับปริญญาเกียรตินิยม เป็นอัตรา ๑๔๐ บาท (รับจริง ประมาณ ๑๔๐๐ บาท)

ตามที่ผมได้กล่าวไว้ตอนต้นว่า ในระหว่างสงคราม สหรัฐอเมริกาได้ส่งฝูงบิน B-29 มาโจมตีและทิ้งระเบิดจุดยุทธศาสตร์ โรงไฟฟ้าสามเสนซึ่งอยู่ติดกับกรมชลประทาน เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ถูกโจมตี และถูกทำลายไปพร้อม ๆ กับตึกกรมชลประทาน เมื่อผมเข้าไปทำงานที่กรมชลประทานนั้น ที่ทำงานจึงเป็นเรือนไม้ หลังคาจาก ประตูหน้าต่างและฝาเป็นเสื่อรำแพน เหมือนกับโรงเรียนเตรียมฯ ที่ผมเคยเรียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕

เมื่อเข้ากรมชลประทาน ทางด้านซ้ายมือจะเป็นสนามหญ้าและสโมสรข้าราชการ ทางด้านขวามือเป็นเรือนแถวยาวขนานกับถนน เป็นที่ทำงานของอธิบดี นายช่างใหญ่ และเลขานุการกรมฯ จากนั้นเป็นกลุ่มเรือนไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีสนามหญ้าตรงกลาง เป็นที่ทำงานของกองต่าง ๆ เช่นกองแบบแผน กองชลประทานหลวง กองชลประทานราษฎร์ กองก่อสร้าง กองพัสดุ กองสำรวจ ทางด้านซ้ายมือเป็นกองช่างกล และมีโรงงานซ่อมเครื่องจักร ทางด้านหลังสุด อยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นอู่เรือ

ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีเรือแพจอดอยู่ ๓-๔ หลัง ปกติเรือแพสำเร็จรูปเหล่านี้ สำหรับเจ้าหน้าที่พักอาศัย ติดตามไปพร้อมกับเรือขุด ในการขุดคลองชลประทาน แต่ขณะนี้ แพสองหลังเป็นที่พักของหลวงสินธุกิจปรีชา อธิบดีกรมชลประทานและครอบครัว

กรมชลประทานตั้งอยู่ที่สามเสน ใกล้สี่แยกศรีย่าน ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ เป็นตลาด มีร้านอาหารหลายแห่ง พวกเจ้าหน้าที่และข้าราชการกรมชลประทาน จะออกจากกรมฯ ไปรับประทานอาหารกลางวันตามร้านเหล่านี้ พวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อธิบดี และหัวหน้ากองกลุ่มหนึ่ง จะทานอาหารกลางวันที่สโมสร โดยรับประทานรวมกันเป็นโต๊ะกลม ราว ๆ ๗-๘ คนและมีอีกกลุ่มหนึ่งราว ๆ ๗-๘ คนเช่นเดียวกัน เป็นพวกวิศวกรและสถาปนิก จุฬาฯ รุ่นก่อนผม ทั้ง ๒ โต๊ะ จะขอให้เจ้าหน้าที่สโมสรช่วยจัดซื้อ หรือทำอาหารให้ โดยเหมาเป็นเดือน ผมและเพื่อนที่เข้าใหม่ก็เลยเข้าไปร่วมรับประทานอาหารกับกลุ่มหลังนี้

ขณะที่ผมเข้าทำงานใหม่ ๆ ม.ล. ชูชาติ กำภู เป็นนายช่างใหญ่ และรักษาการหัวหน้ากองแบบแผน ที่กองนี้ พวกรุ่นพี่ก็มี กนก ประนิช (พี่ชายของอำนวย ประนิช เพื่อนนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์รุ่นเดียวกัน แต่จบวิศวกรรมโยธาหลังผม ๑ ปี) ทองคำ พันธาวงศ์, มณีวรรณ สาลักษณ์, บุญชอบ กาญจนลักษณ์, วีระ สุทธิพงศ์ และมีสถาปนิก ๒ คน คือ วุฒิ (จำนามสกุลไม่ได้) และ เฉลว โกมารกุล ณ นคร (พี่ชายคุณโฉมศรี ภรรยา ม.ล. ชูชาติ กำภู) และมีพี่สมศรี อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา ซึ่งจบธรรมศาสตร์บัณฑิต เป็นเจ้าหน้าที่ธุรการ และ ร.อ. อริน ลำเลียงพล เป็นเลขานุการของ ม.ล. ชูชาติ กำภู

ร.อ. อริน ลำเลียงพล ได้เล่าว่าเคยเป็นนายทหารช่างอยู่ที่กองพันทหารช่างราชบุรี และรู้จักกับ ม.ล. ชอบ อิศรศักดิ์ คุณพ่อของพี่สมศรี ซึ่งตอนนั้นรับราชการเป็นที่ดินจังหวัดราชบุรี และชมว่าน้องสาวคุณสมศรีสวย แต่ไม่ได้เล่าว่าทำไมจึงต้องพ้นจากนายทหาร และมาเป็นลูกจ้างพนักงานรายวันกรมชลประทาน และเราก็ไม่ได้ถาม

ผมทำงานได้พักหนึ่ง เจ้าหน้าที่กรมชลประทานชุดแรก ประมาณ ๓๐ คน ก็เดินทางไปฝึกงานที่สหรัฐอเมริกา ชุดนี้มี กนก, มณีวรรณ, บุญชอบ ฯลฯ รวมอยู่ด้วย

ถึงแม้สงครามจะสงบไปหลายปีแล้ว แต่ที่กรมชลประทานก็มีพัสดุที่ระลึกจากสงครามอยู่ ๒ อย่าง อย่างที่หนึ่งก็คือ เรือ Pontoon ซึ่งเป็นเรืออะลูมิเนียมท้องแบน กองทัพสหรัฐอเมริกาใช้สำหรับเอามาเรียงกันเป็นแพปูพื้น และให้รถถังข้ามลำน้ำแทนสะพาน ทราบว่า ม.ล. ชูชาติ กำภู ได้ซื้อจากกองทัพสหรัฐในราคาถูก โดยมีความคิดที่จะเอามาใช้ในการขนข้าว ผมทำงานอยู่ที่กรมชลประทานอยู่ปีกว่า ก็เห็นเรือกองอยู่หลังกรมฯ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นพัน ๆ ลำ

อีกอย่างหนึ่งก็คือ เครื่องแบบทหารอเมริกัน (สีกากี) ทั้งเสื้อและกางเกงขายาว ที่ทางกองทัพไม่ต้องส่งให้ทหารใช้แล้ว ทางกรมชลประทานก็ไปรับมาขายที่สโมสรกรมชลประทาน ในราคาชุดละ ๕๐ หรือ ๖๐ บาท ผมไม่ได้ซื้อ แต่คนอื่นซื้อไปใช้หลายคน (เรียนกันว่าชุด West Point)

ในเวลาเดียวกันนี้ กรมชลประทานก็ได้ย้ายคุณน้าเฉลียว ทองอุไทยจากนายช่างชลประทานภาคอิสาน (สำนักงานอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา) มาลงตำแหน่งหัวหน้ากองแบบแผนแทน ม.ล. ชูชาติ กำภู ซึ่งดำรงตำแหน่งนายช่างใหญ่อยู่หลายเดือนแล้ว

ผมว่าพรหมลิขิตเป็นเรื่องแปลกแต่จริง ผมไม่เคยนึกถึงเรื่องน้องสาวของคุณสมศรี ที่ ร.อ. อริน ลำเลียงพล เคยเล่าให้ฟัง เพราะในใจคิดถึงแต่เรื่องสอบชิงทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ แต่เผอิญวันหนึ่ง คุณสมศรีไม่ได้มาทำงาน วีระ สุทธิพงศ์ ก็มาชวนผมให้ไปเยี่ยมคุณสมศรีที่บ้านด้วยกันตอนเย็นหลังจากเลิกงานแล้ว ผมก็รับปากไปเป็นเพื่อน

เย็นวันนั้นก็เผอิญโชคดี ได้พบน้องสาวคุณสมศรี (สมทรง อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา หรือ ป้อม) ซึ่งกลับจากทำงานพอดี

ผมไม่เคยตั้งใจหรือคิดที่จะมาบ้านคุณสมศรี เพื่อมาดูตัวว่าสวยจริงตามที่ ร.อ. อริน พูดหรือไม่ และไม่ได้คิดว่าคุณสมศรี ขาดงานเพียงวันแรก เหตุใดคุณวีระ จึงกระตือรือล้นที่จะมาเยี่ยมที่บ้าน และทำไมจึงต้องชวนผมมาเป็นเพื่อนด้วย

สำหรับป้อม ผมมีความรู้สึกประทับใจเป็นพิเศษ ตั้งแต่พบกันเป็นครั้งแรก หรือนี่เป็นสิ่งที่เรียกว่า *... รักแรกพบ ...*

ในขณะนั้น ผมไม่ทราบว่าป้อมมีใครแล้วหรือยัง แต่ป้อมมีอะไรอย่างหนึ่งที่ถูกอกถูกใจผม ผมจึงหาเรื่องมาที่บ้าน (ซอยวัดบรมนิวาศ) และส่วนมากก็คุยกับพี่ยงค์ (พยงค์ อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา) พี่สะใภ้ (ภรรยา พ.ต.อ. พงศ์ประยูร อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา)

ผมทำงานอยู่กองแบบแผนได้ประมาณ ๑ ปี ก็ถูกย้ายไปเป็นนายช่างผู้ช่วยตรี โครงการชลประทานภาคพายัพ สำนักงานอยู่ที่จังหวัดลำปาง (คุณอำนวย พูนพิพัฒน์ เป็นนายช่างภาคตำแหน่งนี้ คุณน้าเฉลียว ทองอุไทย เคยเป็นเมื่อสมัยก่อนสงครามอินโดจีน ปี พ.ศ. ๒๔๘๓)

ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกประกาศสอบแข่งขัน เพื่อรับทุนไปศึกษาต่อตามความต้องการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ประมาณ ๓๐-๔๐ ทุน ผมก็ได้ไปสมัครสอบด้วย แต่สู้พวกอาจารย์ไม่ได้ ครั้งนี้มีเพื่อนรุ่นผมคนหนึ่ง ชื่อ ประสม สถาปิตานนท์ เป็นอาจารย์จุฬาฯ สอบได้ทุน นอกจากนั้นก็มี อาจารย์นาฏเฉลียว เลาหตีรานนท์ ที่เคยเป็นครูประจำชั้น ตอนผมเรียนเตรียมอุดมศึกษาฯ ปีที่ ๑ (ห้อง ๔๒) และอาจารย์ รชฎ กาญจนวนิช (อาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์)

ประมาณ ๓ เดือนต่อมา สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ก็ออกประกาศสอบแข่งขัน เพื่อรับทุนการศึกษาต่อ ตามความต้องการของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ

แห่งละ ๑ ทุน (บางแห่งก็ ๒ ทุน แต่น้อยมาก) ผมก็ได้ไปสมัครอีกเช่นเคย การสอบครั้งนี้ ทาง ก.พ. เปิดโอกาสให้ผู้สมัครเลือกสมัครได้หลายหน่วยงาน ซึ่งผมก็ได้เลือก ๔ หน่วยงาน กันพลาด

เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ผมถูกเกณฑ์ทหาร จึงต้องลาราชการ ออกจากลำปางมากรุงเทพฯ เนื่องจากร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง จึงถูกเกณฑ์ให้เข้ารับราชการทหาร

เนื่องจากผมเคยเป็นยุวชนทหารระหว่างอยู่ที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ และเป็นยุวชนนายทหาร เมื่อเรียนที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย จึงมีสิทธิที่จะเป็นทหารประจำการเพียง ๖ เดือน (คนทั่วไปจะถูกเกณฑ์ ๒ ปี) ผมถูกเกณฑ์เป็นพลทหารเสนารักษ์ หน่วยทหารเสนารักษ์ตั้งอยู่ที่หน้าโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า (เวลานี้ถูกรื้อเป็นส่วนหนึ่งของโรงพยาบาลราชวิถี)

ทหารที่ถูกเกณฑ์ ได้ถูกแยกออกเป็นกลุ่ม ตามคุณวุฒิการศึกษา มีผมจบปริญญาตรีเพียงคนเดียว ก็ไปรวมกับพวกที่จบการศึกษามัธยมปลาย นอกนั้นก็เป็นกลุ่มที่จบการศึกษามัธยมต้นและกลุ่มที่จบประถมศึกษา

พวกเราต้องตื่นแต่เช้าประมาณ ๐๕.๐๐ น. ออกไปอาบน้ำที่ท่าน้ำ สระน้ำกว้างใหญ่พอสมควร น้ำใส จะลงไปว่ายน้ำเล่นก็ได้ จากนั้นก็เข้าแถว ซ้อมเดินให้เข้าจังหวะ และวิ่งช้าๆ เป็นแถวยาวจากโรงทหาร ไปอ้อมอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ แล้วกลับโรงทหาร ฝึกแถวทหารต่อ

๐๘.๐๐ น. เดินไปโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ไปโรงอาหาร เพื่อรับประทานอาหารเช้าซึ่งเป็นข้าวแดง (มีคุณค่าทางอาหารสูง ซึ่งเดี๋ยวนี้เราก็หันมารับประทานข้าวกล้อง จะเป็นประเภทเดียวกับที่ผมเคยกิน ที่เรียกข้าวแดงหรือเปล่า ผมก็ไม่แน่ใจ) กับข้าวก็เป็นพวกผัดหรือแกง ซึ่งไม่ถูกปากเลย จากนั้น ก็มีการอบรมหรือเรียน จนถึงเที่ยง ก็เดินแถวออกไปรับประทานอาหารกลางวัน ตอนบ่ายก็มีการอบรมต่อ ตอนเย็นก็เดินแถวออกไปรับประทานอาหารเย็น กลางคืนก่อนนอนก็จะมีการอบรม แล้วมีบทแผ่เมตตาก่อนสวดมนต์นอน การนอนก็นอนกับพื้น ที่ห้องชั้นบน นอนเรียงกันเป็นตับ มีเสื่อ หมอน และมุ้ง

ผมมีความเห็นใจเพื่อนทหารที่ถูกเกณฑ์มารวมกัน การที่ทางราชการได้อบรมให้ความรู้ฝึกทหารให้มีระเบียบวินัย และให้มีความเห็นอกเห็นใจรักใคร่กันนี้ ผมเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อทุกคน ที่จะกลับไปเป็นคนดีกว่าเดิม และเป็นกำลังพลของประเทศ บทแผ่เมตตามีดังนี้

"สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น จงอยู่เป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกัน และกันเลย ...."

อย่างไรก็ดี เนื่องจากผมได้สมัครเข้าสอบชิงทุนการศึกษาของรัฐบาล และประมาณเดือนมิถุนายน ทางสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้ประกาศให้ผมไปสอบสัมภาษณ์ และตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ผมได้สมัครสอบหลายแห่ง คือ กรมทาง (ขณะนี้เปลี่ยนเป็นกรมทางหลวง) กรมโยธาเทศบาล (ขณะนี้เปลี่ยนเป็นกรมโยธาธิการและผังเมือง) กรมชลประทาน และ กระทรวงอุตสาหกรรมนั้น ปรากฏว่าผมสอบได้ที่ ๑ ทุกหน่วยงานโดยเฉพาะกรมทาง และกระทรวงอุตสาหกรรมนั้น ผมสอบได้เพียงคนเดียวทั้งสองหน่วยงาน จึงมีสิทธิที่จะเลือกทุนหน่วยงานใดก็ได้ คณะกรรมการสอบสัมภาษณ์ประกอบด้วย หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ เลขาธิการ ก.พ. นายแพทย์ หลวงวิเชียร แพทยาคม (โรงพยาบาลโรคจิต) และผู้แทนหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ม.ล. ชูชาติ กำภู (กรมชลประทาน) และคุณมงคล เนาวจำเนียร (กรมทาง) ฯลฯ ได้ขอให้ผมเลือกรับทุนกรมทาง หรือกระทรวงอุตสาหกรรม เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่สอบได้รองลงไปที่กรมโยธาเทศบาล และกรมชลประทาน ได้มีโอกาสได้รับทุนการศึกษา ผมจึงตัดสินใจเลือกรับทุนกรมทาง

ต่อมาสักพักหนึ่ง เข้าใจว่าประมาณปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ขณะที่ผมและเพื่อน ๆ ทหารเกณฑ์อยู่ในร้านกาแฟข้าง ๆ โรงทหาร ก็ได้รับฟังข่าวทางวิทยุกระจายเสียงประกาศชื่อผู้ที่ได้รับทุนการศึกษาของรัฐบาล พรรคพวกที่นั่งดื่มกาแฟด้วยกันได้แสดงความยินดี และเมื่อกลับมาที่โรงทหาร นายสิบเอกที่ควบคุมกลุ่มพวกเรา และนายร้อยเอก ผู้บังคับกองร้อยก็ได้มาแสดงความยินดีด้วย

การที่ผมเลือกรับทุนกรมทาง ทำให้ อำนวย ประนิช ได้รับทุนกรมโยธาเทศบาล และ สอาด ศฤงคไพบูลย์ และ ชำนาญ ประดิษฐวนิช ได้รับทุนกรมชลประทาน

รุ่งขึ้น ผมได้ไปลากิจกับผู้บังคับกองร้อย ขอไปรายงานตัวที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน และทางสำนักงานฯ ได้ทำหนังสือส่งตัวให้ผมไปรายงานตัวที่กรมทาง

เมื่อได้รายงานตัวต่ออธิบดีกรมทาง (หลวงเพชรเกษมวิถีสวัสดิ์) แล้ว ท่านก็ได้ส่งตัวผมไปที่กองแบบแผน หัวหน้ากองแบบแผน (คุณอุทัย วุฒิกุล) ได้ขอให้ผมเรียนทบทวนหลักสูตรปริญญาตรีอย่างน้อย ๑ ปี โดยชี้แจงว่า หลักสูตรปริญญาตรีของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

น้อยเกินไป และได้จัดการให้ผมเดินทางไปดูงานก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีวิศวกรรุ่นพี่ คือ คุณปราณ ศิริยง ซึ่งจบก่อนผม ๔ ปี เป็นนายช่างควบคุมงานก่อสร้าง และมีนายช่างผู้ช่วยอีก ๔ คน คือ มนัส คอวนิช, เลขา ศิริพงศ์, สมพร สายเกษม และสมจิตต์ นิมิหุต ซึ่งจบหลังผม ๑ รุ่น (สมจิตต์ เป็นนักเรียนเทพศิรินทร์ รุ่นเดียวกับผม)

กองแบบแผน กรมทาง ได้ทำเรื่องขอโอนตัวผมจากกรมชลประทาน มาเป็นข้าราชการกรมทาง และทำเรื่องขออนุมัติกระทรวงกลาโหม ให้ผมพ้นจากราชการทหาร (ผมก็เลยเป็นทหารเกณฑ์ประมาณ ๓ เดือน)

การที่ผมไปศึกษาต่อครั้งนี้ ถือว่าเป็นการลาไปศึกษาต่อของข้าราชการกรมทาง ผมมีสิทธิได้รับเงินเดือนเต็ม ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและดูงานในสหรัฐอเมริกา ซึ่งผมได้ทำใบมอบฉันทะให้พี่ตุ๋ยรับเงินเดือนแทน และนำไปให้คุณแม่ทั้งหมด คุณแม่ต้องใช้จ่ายมากเหลือเกิน คุณพ่อคุณแม่มีลูกทั้งหมด ๑๒ คน ผมได้เอ่ยชื่อมาแล้ว ๑๐ คน อีก ๒ คน คือ

คนที่ ๑๑ ชาย ชื่อ ณรงค์ (เต็ม)

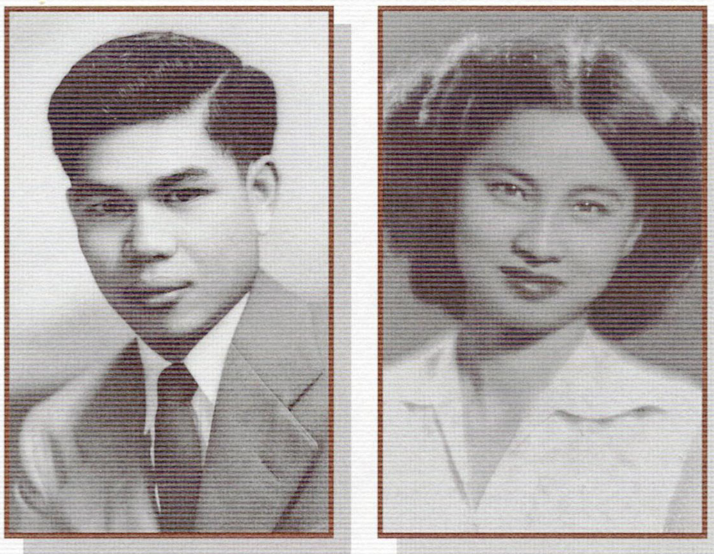
คนที่ ๑๒ หญิง ชื่อ จิราภา (ติ๋ม) เป็นคนสุดท้อง

ก่อนเดินทาง คุณแม่ได้ให้ผมไปกราบลาญาติผู้ใหญ่ ผมได้ไปบ้านป้อม และกราบลาคุณย่า (ม.ร.ว. แข อิศรศักดิ์) และคุณแม่ (อาวรณ์ อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา) คุณย่าได้ทำพวงมาลัยและแพรเพลาะให้ ลาพี่อื๊ด (ต่อมาเป็นพันตำรวจเอก พงศ์ประยูร) พี่ยงค์ (พยงค์) และพี่สมศรี

ตอนนั้น ความสัมพันธ์ของผมกับป้อมยังคงเป็นฐานเพื่อน ผมได้ขอให้ป้อมไปส่งที่ดอนเมืองด้วย เพื่ออะไรก็แล้วแต่จะคิด ป้อมได้ชวนเพื่อนสนิท (ฉลวย อ่างแก้ว) ไปส่งด้วย

เครื่องบินเที่ยวนี้เป็นเครื่องบินเช่าเหมาลำของบริษัท P.O.A.S. (Pacific Oversea Airline System) ๔ เครื่องยนต์ (ใบพัด) ม.ล. ชูชาติ กำภู เป็นคนติดต่อ เพื่อนำข้าราชการกรมชลประทานชุดที่ ๒ ประมาณ ๓๐ คน เดินทางไปฝึกงานที่สหรัฐอเมริกา (รุ่นแรกประมาณ ๓๐ คน กลับมาก่อนหน้านี้แล้ว และก็ขายชุดสากลให้พวกรุ่นใหม่ที่ใส่เสื้อ กางเกงขนาดเดียวกัน ชุดละประมาณ ๕๐๐ บาท และผมก็เป็นคนหนึ่งที่ซื้อด้วย) ผู้โดยสารทั้งหมด

รวมทั้งพวกที่ได้รับทุนไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา อีก ๓๐ กว่าคน และมีพวกที่อาศัยไปสหรัฐอเมริกาอีกหลายคน รวมแล้วประมาณ ๑๐๐ คน

แลกรูปถ่ายกัน

วันเดินทางคือวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ที่ท่าอากาศยานดอนเมือง จึงเต็มไปด้วยผู้เดินทางและญาติพี่น้องเต็มไปหมด ผมได้กราบลาคุณพ่อคุณแม่ และญาติพี่น้อง เพื่อน ๆ ลาก่อนทุก ๆ คน (ผมลืมบอกให้ทราบว่า ผมได้แลกรูปถ่ายกับป้อม เพื่อเอาไว้ดูเล่นยามจากไกล ผมได้เขียนไว้ที่รูปว่า "- - - -" (ขอให้นึกเอาเองว่าผมเขียนไว้ว่าอะไร)

สนามบินดอนเมือง ๒๑ สิงหาคม ๒๔๙๒

ความใฝ่ฝันของเด็กชายที่เกิดขึ้นเมื่ออายุได้ ๙ ขวบ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นความจริงแล้ว

จบภาค ๑

(ยังมีต่อ)

ปัจฉิมลิขิต

พ.ศ. ๒๕๐๔ คุณพ่อ คุณแม่ และ ลูก ๆ

ปัจฉิมลิขิต

จุดประสงค์ที่สำคัญมากที่ผมตั้งใจบันทึกก็คือ เพื่อให้น้อง ๆ ได้ทราบถึงและระลึกถึงความรักของคุณพ่อคุณแม่ และให้สำนึกถึงพระคุณและความรักของท่านที่มีต่อลูก ๆ ทุกคนเท่ากัน ทั้ง ๑๒ คน ซึ่งทำให้ผมรักภรรยาและลูก ๆ เท่ากันด้วย

ผมอยากจะท้าวความสักนิดเกี่ยวกับบันทึกอัตชีวประวัติของคุณน้าเฉลียว ทองอุไทย ที่ได้กล่าวว่า เมื่อได้กลับไปบ้านแสนตอแล้ว คุณพ่อได้ติดตามท่านไปเยี่ยมถึงบ้านแสนตอนั้น น่าจะคลาดเคลื่อน

ผมสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเพราะพรหมลิขิต ที่ทำให้คุณพ่อได้พบกับคุณแม่ เพราะเท่าที่ทราบ การไปบ้านแสนตอนั้นลำบากมาก เพราะต้องนั่งเรือเมล์จากกรุงเทพฯ ไปปากน้ำโพ ซึ่งต้องเสียเวลา ๒ วัน ๒ คืนแล้ว ยังจะต้องไปเปลี่ยนเรือเล็กที่ปากน้ำโพอีก ๑ วัน เป็นอย่างน้อย หรือไม่ก็จะต้องนั่งรถไฟไปลงที่สถานีรถไฟปากน้ำโพ (นครสวรรค์) แล้วนั่งเรือเมล์ต่อ คุณพ่อจึงไม่น่าจะติดตามไปภายหลัง ผมคิดว่าคุณพ่อคงจะไปขออนุญาตคุณยายเจริญ ติดตามคุณน้าเฉลียวไปเที่ยวบ้านแสนตอพร้อมกับคุณยายเจริญ และคงจะได้พบคุณแม่ (ซึ่งขณะนั้นอายุประมาณ ๑๓ ขวบ) และคุณทวด ที่บ้านแสนตอเป็นครั้งแรก

ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อว่าพรหมลิขิตนี้มีจริง เพราะปีต่อมา เมื่อคุณพ่อเรียนจบนักเรียนนายร้อยทหารบก (อายุประมาณ ๒๓ ปี) ก็ได้ขอให้คุณปู่ส่งเฒ่าแก่ คุณพระรามสิทธิ (ฟื้น เสรีบุตร) นั่งรถไฟไปนครสวรรค์ แล้วลงเรือเมล์ไปตามลำน้ำปิง ไปจนถึงบ้านแสนตอ เพื่อขอคุณแม่ให้คุณพ่อ

คุณพระรามสิทธิ ได้เล่าให้ผมฟังเมื่อตอนผมอพยพไปอยู่บ้านคุณย่า (คุณหญิงเทียม ภักดีนฤเบศร์ ซึ่งมีนามสกุลเดิมว่า เสรีบุตร) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๗ และไปพบท่านที่บ้านพัก (บ้านอยู่ในซอยวัดนวลนรดิศ ติดคลองบางหลวง) ใกล้ ๆ บ้านคุณย่า ท่านได้เล่าว่า การเดินทางไปบ้านคุณแม่ที่บ้านแสนตอนั้นไกลและลำบากมาก ตอนนั้นหนาวอีกด้วย

คุณพ่อคุณแม่แต่งงานเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๓ และมีลูกชาย-หญิง ถึง ๑๒ คน และทุกคน

(ยกเว้นน้องเล็ก ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อยังเป็นเด็ก อายุเพียง ๓-๔ ขวบ) ก็ประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งด้านการงานและครอบครัว

ผมสำนึกถึงพระคุณของท่านทั้งสอง โดยเฉพาะคุณแม่ ถึงแม้เมื่อตอนแต่งงาน ท่านมีอายุเพียง ๑๔ ปี และไม่ได้เล่าเรียนสูง เพราะต้องอยู่บ้านนอกกับคุณยายและคุณทวดที่บ้านแสนตอเกือบตลอดเวลา แต่ท่านก็ได้รับการอบรมอย่างดีจากคุณยายและคุณทวด ท่านจึงมีความรู้รอบตัว เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีเยี่ยม

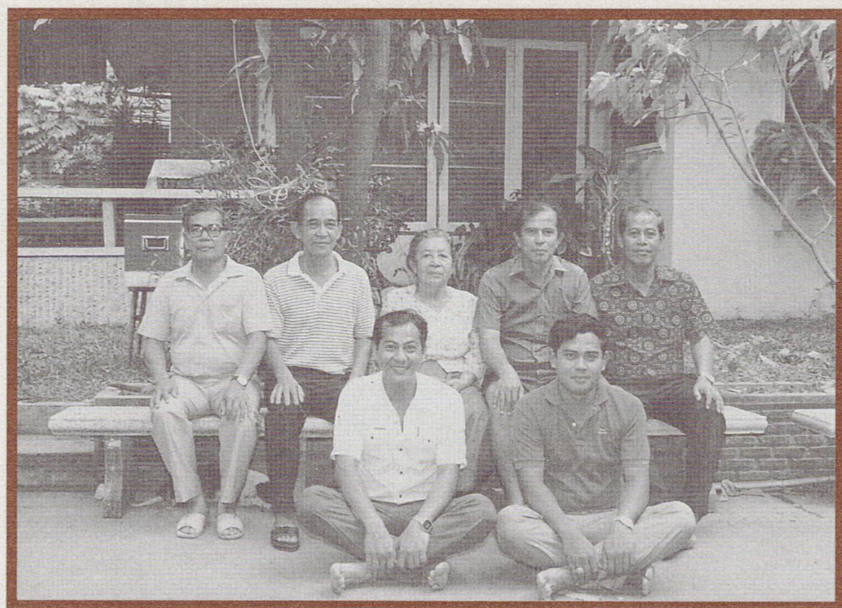
ถึงแม้จะต้องประสบความทุกข์และตกระกำลำบาก เมื่อถูกเคราะห์กรรมทางการเมืองในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ คุณพ่อต้องโทษทางการเมือง ขณะนั้นคุณแม่อายุเพียง ๒๗ ปี และมีลูกเล็ก ๆ ที่จะต้องดูแลถึง ๖ คน คุณแม่ต้องอดทนและลำบากมาก แต่ก็เลี้ยงดูพวกลูก ๆ เป็นอย่างดี

ผมจึงเห็นว่า ถึงแม้การศึกษาจะเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ ก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน หรือจะนับว่าสำคัญกว่าก็ได้

เมื่อคุณพ่อพ้นโทษ เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๐ ออกมาได้ไม่กี่ปี ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา (๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔) ชาวบ้านต้องอพยพหนีภัยไปอยู่ต่างจังหวัด เกิดกลียุค ข้าวยาก หมากแพง อุปสรรคต่าง ๆ ท่านก็สามารถพาพวกลูก ๆ ผ่านยุคเข็ญมาได้อย่างปลอดภัย

ขอให้น้อง ๆ สำนึกถึงพระคุณและความรักของคุณพ่อคุณแม่ และขอให้ลูก ๆ หลาน ๆ ทุกคน มีความกตัญญูกตเวที ต่อบิดามารดา ตลอดไป ......

ภาคผนวก

คุณแม่ และ ลูกชาย ๖ คน (พ.ศ. ๒๕๒๗)

คุณแม่ และ ลูกสาว ๕ คน (พ.ศ. ๒๕๒๗)

ภาคผนวก

เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ลูก หลาน เหลน ของคุณพ่อคุณแม่ มีดังนี้

บุตร-ธิดา รวม ๑๒ คน

๑. พลเอก ลักษณ์ ศาลิคุปต (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ ๗๕ ปี)

๒. นางจำนงค์ จันทะยานี (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ ๗๕ ปี)

๓. นายจำลอง ศาลิคุปต

๔. นายจาริก ศาลิคุปต

๕. พันเอก จำรูญ ศาลิคุปต (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ ๗๒ ปี)

๖. น.ส. เจริญศรี ศาลิคุปต

๗. นางอุทัยวรรณ จิตะสมบัติ

๘. นางพวงสร้อย เกสรทอง

๙. ด.ญ. นพภา ศาลิคุปต (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ ๔ ปี)

๑๐. พลโท นรินทร์ ศาลิคุปต

๑๑. พลอากาศตรี ณรงค์ ศาลิคุปต

๑๒. นางจิราภา ทุมโฆสิต

พลเอกลักษณ์ ศาลิคุปต สมรสกับ นางสาว แถบทอง ศรลัมพ์ (ต่อมาเป็นคุณหญิงแถบทอง)

มีธิดา ๓ คน

๑. น.ส. ทัศนีย์ ศาลิคุปต (หนูเล็ก)

๒. นางทัศนาลักษณ์ สันติกุล (แหวว) สมรสกับ นายยุทธนา สันติกุล (โต)

มีบุตร ๒ คน

๒.๑ นายนรภัทร สันติกุล (นิก)

๒.๒ ด.ช. ธนกร สันติกุล (มิกกี้)

๓. นางฐิฏิพร (ดวงพร) พาณยง (ตุ๊ก) สมรสกับ นายเชน พาณยง (เชน)

มีบุตร-ธิดา ๒ คน

๓.๑ ด.ญ. ฐิติอร พาณยง (แพรทอง)

๓.๒ ด.ช. นรทัย พาณยง (พัชร์)

นางจำนงค์ จันทะยานี สมรสกับ พลตรี นายสัตวแพทย์ ดุสิต จันทะยานี

มีบุตร-ธิดา ๕ คน

๑. นายเฉลิมชัย จันทะยานี (แดง) สมรสกับ น.ส. วรรณี เมืองสมบูรณ์กุล (วรรณ)

๒. พลตรี นายแพทย์ ดนัยพร (หนุ่ย) สมรสกับ พันตรีหญิง ประภาภรณ์ จิตตะยะโสธร (อี๊ด)

มีบุตร-ธิดา ๓ คน

๒.๑ นางดุสิตา ศิริศักดิ์พาณิชย์ (เก๋) สมรสกับ พันตรี นายแพทย์ เกรียงศักดิ์ ศิริศักดิ์พาณิชย์

มีธิดา ๑ คน

๒.๑.๑ ด.ญ. รสิตา ศิริศักดิ์พาณิชย์ (เฟมมี่)

๒.๒ นายดิษพงศ์ จันทะยานี (เก่ง) สมรสกับ น.ส. สุณีพร วงศ์พฤกษาสูง (หนู)

๒.๓ นายดนุชา จันทะยานี (โก้)

๓. นายขจรเดช จันทะยานี (อ๊อด) สมรสกับ น.ส. จุฑามาศ โรจน์ธนะ (ปุ้ม)

มีธิดา ๒ คน

๓.๑ น.ส. สลิลทิพย์ จันทะยานี (นิ้ง)

๓.๒ น.ส. มณฑิรา จันทะยานี (ปู)

๔. พันเอก นายแพทย์ บัณฑิต จันทะยานี (อู๊ด) สมรสกับ น.ส. สมรพิมพ์ พรหมสุภา (จุ๋ม)

มีธิดา ๒ คน

๔.๑ น.ส. บัณฑิตา จันทะยานี (อุ๋ม)

๔.๒ น.ส. สมรทิพย์ จันทะยานี (เอื้อม)

๕. นางจันทร์ประภา กุศลผลิน (หญิง) สมรสกับ นายสุวิทย์ กุศลผลิน (ต้อม)

มีธิดา ๑ คน

๕.๑ น.ส. ศัทรียา กุศลผลิน (กิ๊ฟ)

พ่อ แม่ ลูก หลาน ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๐

นายจำลอง ศาลิคุปต สมรสกับ น.ส. สมทรง อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา (ป้อม)

มีธิดา ๔ คน

๑. นางวิชชุดา เหรียญตระกูล (ป่อง) สมรสกับ นายประวิทย์ เหรียญตระกูล (วิทย์)

มีธิดา ๒ คน

๒.๑ น.ส. วีวิกา เหรียญตระกูล (ปาล์ม)

๒.๒ ด.ญ. กฤตพร เหรียญตระกูล (พาย)

๒. นางลลิดา เรืองตระกูล (ปู) สมรสกับ ดร. บัณฑิต เรืองตระกูล (ไก่อู)

มีบุตร-ธิดา ๒ คน

๒.๒ ด.ญ. ณิจวิภา เรืองตระกูล (แมงปอ)

๒.๓ ด.ช. ปิยพัทธ์ เรืองตระกูล (ปอม)

๓. นางเกศสุดา วิสุทธิพันธ์ (ปลา) สมรสกับ นายแพทย์ อนันต์นิตย์ วิสุทธิพันธ์ (ติ๊ก)

๔. นางเนตรสุดา ผูกเกษร (ปุ้ม) สมรสกับ นายธีรพล ผูกเกษร (ธี)

นายจาริก ศาลิคุปต สมรสกับ น.ส. เพ็ญจันทร์ อารุณ (ติ๋ว)

มีบุตร-ธิดา ๓ คน

๑. น.ส. จาริณี ศาลิคุปต (เมย์)

๒. นางจันทร์เพ็ญ หล่อสมบูรณ์ (บี) สมรสกับ นายเจษฎางค์ หล่อสมบูรณ์ (เอิร์ก)

มีธิดา ๑ คน

๒.๑ ด.ญ. ปุณิกา หล่อสมบูรณ์ (บีม)

๓. นายจีรศักดิ์ ศาลิคุปต (บอย) สมรสกับ น.ส. สุพัชญา เลิศธรรมเทวี (โอ้)

มีบุตร-ธิดา ๒ คน

๓.๑ ด.ญ. จิรัชยา ศาลิคุปต (ออย)

๓.๒ ด.ช. วริศ ศาลิคุปต (โอม)

พันเอก จำรูญ ศาลิคุปต สมรสกับ น.ส. นันลินี เตชะเสน

มีบุตร-ธิดา ๒ คน

๑. น.ส. อรศิริ ศาลิคุปต (บุ๋ม)

๒. นายโสภณ ศาลิคุปต (เป๊าะ) สมรสกับ น.ส. ภารดี พัชโรทัย (ก้อย)

มีธิดา ๑ คน

๒.๑ ด.ญ. เบญจพร ศาลิคุปต (มาย)

นางอุทัยวรรณ จิตะสมบัติ สมรสกับ นาวาอากาศเอก วิจินต์ จิตะสมบัติ (ตุ๊)

มีบุตร-ธิดา ๓ คน

๑. นางจงกลกร ผาสุขมูล (นก) สมรสกับ พันโท ยุทธศิลป์ ผาสุขมูล (ต้อม)

มีบุตร ๑ คน

๑.๑ ด.ช. คุณาวุฒิ ผาสุขมูล (เอิร์ธ)

๒. นายจุมพต จิตะสมบัติ (ไก่) สมรสกับ น.ส. พรรณนรา นิลกำแหง (นิ่ม)

๓. น.ส. กัญญปานี จิตะสมบัติ (จ๋ำ)

นางพวงสร้อย เกสรทอง สมรสกับ นายประเจตน์ เกสรทอง

มีธิดา ๒ คน

๑. นางสร้อยสุดา เกสรทอง (จั๊กจั่น) สมรสกับ Mr. Roy Sim

๒. นางฉัตรสุดา วิทยฐานกรณ์ (จุ๊บแจง) สมรสกับ นายวัชร วิทยฐานกรณ์ (โก้)

มีบุตร ๑ คน

๒.๑ ด.ช. วรท วิทยฐานกรณ์ (ก้อง)

พลโท นรินทร์ ศาลิคุปต สมรสกับ น.ส. เพชรรัตน์ อิสรกุล (แน็ต)

มีธิดา ๓ คน

๑. น.ส. นลินรัตน์ ศาลิคุปต (แจ๊บ)

๒. น.ส. พัชรินทร์ ศาลิคุปต (โจ้)

๓. น.ส. นลินทิพย์ ศาลิคุปต (จิ๊บ)

พลอากาศตรี ณรงค์ ศาลิคุปต ได้จดทะเบียนบุตรชาย ๑ คน กับ น.ส. ฉอ้อน กองแก้ว

๑. นายนพพร ศาลิคุปต (ต๊อก)

ต่อมาได้สมรสกับ **น.ส. ดวงกมล อัมพรรัตน์**

มีธิดา ๒ คน

๒. น.ส. พราว ศาลิคุปต (พราว)

๓. น.ส. แพรว ศาลิคุปต (แพรว)

และต่อมาได้สมรสกับ **น.ส. ชูศรี ศรีรักไทย**

นางจิราภา ทุมโฆสิต สมรสกับ นายธงชัย ทุมโฆสิต

มีบุตร-ธิดา ๓ คน

๑. นายศุภรักษ์ ทุมโฆสิต (หนึ่ง)

๒. น.ส. พรรณวดี ทุมโฆสิต (พรรณ)

๓. นายศุภชัย ทุมโฆสิต (นิว)

ที่ระลึกวันครบรอบ ๘๐ ปี

จำลอง ศาลิคุปต

๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘